

Toimetus:

K. Alasi, A. Ilus, H. Saluäär,
E. Silvet (peatoimetaja),
R. Sõlg, A. Vettik
(tegevtoimetaja)

Toimetuse aadress:

Tõnismägi 5a,
10119 Tallinn
Tel 620 8244, 620 8243,
620 8114

Väljaandja:

Juura, Õigusteabe AS
Pärnu mnt 67A,
Tallinn
Tel 641 8519; faks

Trükk:**SISUKORD**

M. Maripuu. Seaduse arusaadavuse arusaadavus 3

TERMINOLOOGIA

E. Silvet. Pärmissaaduse muudatuste terminoloogilisi aspekte (1) 15

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

E. Oksaar. Keele tähendusstruktuurist 20

L. Seestrand. Mitteläbimõeldud väljendite mittekasutamisest tõuseks mittekahju kõigile 25

E. Vääri. Tartu linnavolikogu ja linnavalitsuse õigusaktide sõnastusest 28

U. Liivaku. *Suhtes ja üle* 32

M. Raadik. Kas *liisinguleping* või *liisinguleping*? 34

M. Sutt. Õigusakti tõlge eesti keelest inglise keelde juristi pilgu läbi 38

ARVAMUSI

A. Langemets. Keelekorralduse võimalused ja taktikad 41

M. Kingisepp. *Kahju õigusvastane tekitamine ehk delikt?* 45

Seadusnimetuste lühendid 47

SEADUSE ARUSAADAVUSE ARUSAADAVUS¹

Probleemi õigussotsioloogiline taust

Sotsiaalses mõttes on õigus üks vahenditest, mille abil püütakse saavutada ühiskonna kui terviku talitlemine ja taastootmine ning selles elavate inimeste kooskõlastatud tegevus. Õigusega püütakse inimesed ühiselt allutada võimuteostajate taatele ja seda kandvale esindusele – olgu see parlament, kuningas või diktaator. Erinevalt mitmest teisest sotsiaalse kontrolli vahendist on õiguse toimimise aluseks seaduse autoriteetne olemus, omamoodi käskiv jõud: õigus asetub ühiskonna kaitsekiilbina tema kohale, temast kõrgemale. Kuigi analüütilise positivismi esindajate, eelkõige John Austini ja tema koolkonna lähenemine ühiskonnale on lubamatult lihtsustav, sisaldab see siiski üht olulist tõdemust: seadus on riigi kõrgeima võimu kandja (suverääni) käsk. Suverään on ühiskonna osa, kellel on õigus ülejäänud ühiskonda endale allutada ja kellele see ülejäänud ühiskond on harjunud või harjutatud alluma. Teiste sõnadega: õiguslikult korrastatud ühiskonnas ei saavutata liikmete elu ja tegevuse kooskõla mitte nende omavahelises vahetus suhtluses, vaid ühiskonda juhtivale poliitilisele instantsile, kellelegi kolmandale (kahe materiaalses õigussuhtes oleva subjekti suhtes kolmandale) ja tema kehtestatud kohustuslikule normistikule – õigusele – ühise allumise kaudu.

Nendest tõdedest võib järeldada, et õigus vajab tõhusaks funktsioneerimiseks tegelikult toimivat kommunikatsiooni, informatsiooni adekvaatset edastust. Suverääni käsk saab toimida või üleüldse eksisteerida kui käsk üksnes siis, kui see on täpselt väljendatud ja arusaadav: võimalikult lähedaselt sellele mõttele, mille käsuandja on sinna pannud. (Seaduse algse ja selle rakendamisel avalduva mõtte vahekorra selgitamine kuulub juriidilise eridistsipliini, tõlgendusteooria valdkonda, mida ma selles kirjutises ei käsitle.) Tõdegem seniks veel kord: seaduse eksisteerimise üheks vältimatuks tingimuseks on seaduse arusaadavus. Ent – arusaadavus kellele?

Seaduse arusaadavuse vältimatus

Seaduse arusaadavusele kui keerukale ja eraldi käsitlemist vajavale probleemile juhtis esimese hulga tähelepanu eelmise sajandi viiekümnendatel aastatel silmapaistev angloameerika õigusteoreetik ja tegevadvokaat Lon L. Fuller oma klassikalises töös „Õiguse moraal“. Raamatu suhteliselt vähesel tuntusel põhjuseks Mandri-Euroopas on selle õnnetult eksitav peal-

¹ Artikkel on varem ilmunud Riigikogu Toimetistes nr 2/2000, lk 90–99. Autori nõusolekul keeleliselt redigeeritud.

kiri.² See, mida Fuller nimetab õiguse moraaliks, ei seonu eetiliste normidega, vaid on juriidiliste ja tehniliste normide süsteem, mis tagab õiguse valiidsuse. Fulleri tööde teedrajav tähendus on seda ilmsem, et veel mitu aastakümnet hiljem ei näe paljud nüüdisaegsedki õigusteooriad seaduste arusaadavuses üldse mingit olemuslikku probleemi.³ Analüüsi-des tingimusi, mille täitmine on vajalik selleks, et tekiks tegelikkuses kehtiva õiguse ja seda väljendavate seaduste süsteem, kasutab Fuller hüpoteetilise ning heasüdamliku ja naiivse seadusandja kuningas Rexi väljamõeldud lugu. Rexi muude läbikukkumiste hulgas on ka võimetus sõnastada oma valitsejatahet alamatele arusaadavalt. Kuigi Fulleri üldpõhimõte seaduse arusaadavusest kui selle eksisteerimise vältimatust tingimusest on vastuvõetav, ei saa nõustuda Fulleri järeldusega selle kohta, et seadus peab olema arusaadav üldiselt, st kas kogu ühiskonnale või selle valdavale enamikule. Ette rutates võib siiski väita, et seaduse üldine arusaadavus iseloomustab head, näiteks demokraatlikku, populaarset vms seadust, kuid kaugeltki mitte kõik toimivad seadused ei pruugi olla head (O. Holmes) – *dura lex, sed lex* ('karm seadus, kuid siiski seadus').

Pigem kehtib vastupidine põhimõte: selleks et seadus toimiks, ei pea ta olema mitte üldiselt, vaid hädavajalikult, minimaalselt arusaadav. Teisisõnu, seadus peab olema arusaadav neile, kellele see on täitmiseks. See ei välista võimalust, kus efektiivsena toimib ka avalikkuse eest salajas hoitud või vaid osaliselt avalikustatud või moonutatult avalikustatud seadus. Seadus võib olla varjatud ning mõistetamatu neile, kellesse selle sätted otse ei puutu. Näiteks pankade reservinormatiivid puudutavad otseselt väheseid ja jätavad enamiku meist ükskõikseks, sest selle seaduse rakendamine ja toimimine meist ei olene. Minevikus on avalikkuse eest varjatud võimukandjate kuritahtlikke käske või valgustkartvat poliitikat. Normatiivse akti näitena võiks lähiminevikust tuua juhu, kus Stalini salainstruktsioonid eestlaste küüditamise kohta polnud eestlaste üldsusele teada, ning kuigi need mõjutasid enamikku eestlasi kõige otsesemalt, ei olenenud nende sätete kohaldamine meist kõige vähemalgi määral. Tähtis oli, et „rahvaste isa“ ja „eesti rahva suurima sõbra“ tahet mõistaksid ja täidaksid Boris Kumm ning tema NKVD-seltsimehed.

Seaduse avalikustamisest ei sõltu veel selle tõhusus. Teoreetiliselt täidetaks kriminaalkoodeksit ka siis, kui see oleks teada ainult politseinikele ja kohtunikele, nagu oli ainult Püha Tribunali inkvisiitoritele teada ketseritevastase koodeksina toiminud Henry Institorise ja Jacques Sprengeri traktaat „Nõiahaamer“. Kuid niisugune kriminaalseadustik pole demokraatlik. See tähelepanek on seda olulisem, et kuigi seaduse arusaadavus ja avalikkus on seotud seadusandluse demokratismiga ja õigusriikluse põhimõttega, ei taandu õiguskorra demokratism kaugeltki mitte kehtivate seaduste arusaadavusele ja avalikkusele. Ainuüksi avalikustamine üliiranget nuhtlusseadust demokraatlikuks ei tee. Küll aga teeb seaduste salastatus või ülemäärane keerukus ühiskonna kontrolli vähem demokraatlikuks.

² Vt **I. Gräzin**. Anglo-Ameerika õigusfilosoofia. Tartu. Juridicum, 1999, lk 80–82.

³ Vt nt **B. Dorbeck-Jung**. Realistic Jurisprudence. A Multidisciplinary Approach to the Creation and Evaluation of Legislation. Associations, 1999, No 2, p 211–235.

Selles mõttes on seaduse arusaadavuse nõude seadmine omamoodi sissemurdmine lahtisest uksest, sest mis tahes seadusandja taotleb alati ja *ab initio* seda, et tema tahe – käsk, keeld ja luba – oleks arusaadav neile, kelle suhtes ta oma tahtet rakendab. Vaevalt on leida seadusandjat, kes ei taotleks oma tahte elluviimist. See eeldab aga tema tahte arusaadavat teadvustamist selle tahte teostajale. Rangelt võttes pole arusaamatu seadus mitte üksnes halb seadus, vaid see pole üldse seadus; see on „olemus ilma olemiseta“, kui kasutada Hegeli sõnu.

Seaduse laiema mõistetavuse vajaduse („laiema“ all mõistan ma seda, et seadust mõistab enam kui paar-kolm indiviidi ja sagedamini kui üks kord) tingib ka seaduse kui õiguse ühe väljendusvormi normatiivne iseloom. Sellisena – seaduse vormis – vastandub õigus halduslikule käsule, juriidilisele individuaalaktile kui millelegi ühekordsele, mis on mõeldud kitsale isikute ringile. Haldusregulatsiooni vahendiks on käsk selle sõna kõige kitsamas mõttes – ühekordne täpne korraldus selle täitjale. Norm aga, vastandina sellele, eeldab püsivat reeglit, mida kasutab korduvalt suhteliselt suur isikute rühm täitmise subjekti lõplikult konkretiseerimata. Kui halduslikku laadi käsk võidakse anda autojuht Jüri Juurikale („sõidutage ekspert hotelli“), siis normatiivne säte liiklusvahendi ohutu kasutamise nõuete kohta on mõeldud kõigile, kellel on juhiload. Tavaliselt ongi seaduse adressaatide ring kitsamalt määratlemata, mistõttu peaks seadus olema arusaadav võimalikult paljudele inimestele.

Seaduse arusaadavuse adressaat ehk kes peab seadusest aru saama

Esitatud käsitlusest ilmneb seaduse arusaadavuse seos demokratiismiga: seaduse avalikustamine, kättesaadavus, üldarusaadavus ja seadusloome avatus soodustavad seaduse kooskõla ühiskonda tugevdava üksmeelega. Ainult avaldatud ja mõistetud seadus teeb võimalikuks ühiskonna kui terviku ja tema liikmete dialoogi seadusega – olgu see siis seaduskuulekuse või seaduste rikkumise vormis. Ning vastupidi: avaldamata, salajane, kättesaamatu või arusaamatu seadus lülitab suurema osa ühiskonnast seaduse toimest välja, st jätab seadusest mitteamusaajad seaduse täitjate ringist välja ja muudab nad vaid seaduse abil manipuleerimise objektiks. Seos seaduse arusaadavuse ja demokratiismi vahel pole üksühene ega sümmeetriline. Iga avaldatud ja üldarusaadav seadus ei pruugi olla demokraatlik (stalinistlikud kriminaalseadused oli enamasti avalikud ja isegi arusaadavad, kuid polnud sisult demokraatlikud), küll aga on igasugune salajane seadus oma olemuselt ebademokraatlik.

Seaduse arusaadavuse probleemistikku käsitledes tuleb arvestada üht kindlat empiirilisel kaheldamatut fakti: juristi professioni olemasolu. Ainuüksi tõik, et õigusteadlased moodustavad ühiskondlikus tööjaotuses sotsiaalse rühma, viitab sellele, et kehtivate seaduste normaalseks funktsioneerimiseks tavateadmistest ei piisa. Kui seadust mõistaks igaüks ilma selleks vajaliku ettevalmistuseta, poleks seaduse elluviijate, politseinike, fakte tuvastavate uurijate ja neid hindavate kohtunike kõrvale muid eriharidusega juriste vajagi. Ent seaduse rakendamiseks tuleb lisaks faktiliste asjaolude leidmisele ja hindamisele avada ka seaduse

mõte. See eeldab asjakohast ettevalmistust ning viitab sellele, et ka seaduse arusaadavusel on teatavad paratamatud piirid. Siit kerkibki küsimus, kellele peaks seadus demokraatlikus ühiskonnas täiesti ja lõplikult arusaadav olema. Kas kõigile inimestele või ainult eriharidusega juristidele? Ning kui võtta kriteeriumiks see, et seadus on arusaadav õigusteadlastele, siis kuidas siduda seda asjaolu ühiskonna demokraatlik põhimõttega? Juristiks saamine teatavasti ei eelda ju demokraatlike protseduurinõuete järgimist. Advokaadiks ei valita, vaid selleks saadakse akadeemilise kvalifikatsiooni omandamise teel. Advokaatide kutsekoja liikmeks võtmine on küll enam-vähem demokraatlik toiming, kuid see on demokraatia, mis toimib professioni sees (advokatuuri ei võeta kandidaati vastu mitte üldise valimise teel, vaid komisjoni otsusega, mis koosneb samuti advokaatidest).

Õeldut kokku võttes: demokraatlikus riigis ei tohiks seadusi kirjutada nii, et neid mõistavad ainult juristid. Ometi on seadused oma kogumis paratamatult sellised, et nende mõistmine eeldab erialast ettevalmistust. Järelikult on seaduse üldarusaadavus pigem taotletav ideaal kui saavutatav eesmärk; pigem tähis, mille suunas liikuda, mitte lähiajal saavutatav täiuslik olukord. Seadusandja seisukohalt öeldes peab seadus olema kirjutatud nõnda, et võimalikult paljud inimesed sellest võimalikult hästi aru saaksid. Siiski ei saa eeldada, et sellest saaksid aru kõik ja et seaduses saaksid kõik aru kõigest.

Seaduse juriidikaväline kontekst

Juristid on pilkavalt tähendanud, et seadused oleksid lihtsad ja täidetavad siis, kui elu vahele ei segaks. Mõni seadusandja on seda parlamendikuluvaarides täiendanud ütlusega: seadused on liiga tähtsad asjad, et neid juristide kätte usaldada. Omamoodi tõtt on nii ühete kui ka teiste ütluses.

Kõigepealt tõdegem, et juriidilise reguleerimise, sh seaduste kirjutamise eesmärk on reguleerida valdavalt juriidikavälise maailma suhteid. Kasutan sõna „valdavalt“ sellepärast, et üks osa seadusi, nimelt menetlusseadused reguleerivad eeskätt juriidilist tegevust. Fakt on, et kui toimib juriidiline eneseregulatsioon (juura reguleerib juurat), on seadused suhteliselt lihtsad, selged ja hoolikal lugemisel arusaadavad isegi õiguslase ettevalmistuseta inimesele, kes on omaks võtnud demokraatliku õigluse üldpõhimõtted (protsessi avalikkuse, võistlevuse, kohtuasja igakülge arutelu vajaduse jne). Õiguslase ettevalmistuseta inimene puutub enamasti kokku seadustega, mis reguleerivad elutähtsaid suhteid muudes valdkondades kui õigus. Siis peab seadus peegeldama reguleeritava eluvaldkonna lihtsust või keerukust, selle kergemini mõistetavat või raskemini arusaadavat tegelikkust. Näiteks abielusuhteid reguleerivad seadused on nii lihtsad, kui lihtsaks peab abielusuhteid ühiskond. Jätkem juriidiliselt ebaolulisena kõrvale see, et tegelikkuses on abielu üks keerukamaid kooslusi ühiskonnas üldse. (Ega siis asjata ole abielueksamil läbikukkujate, s.o abielulahutajate protsent üle 50!) Kuid seadused, mille alusel peetakse kohtuprotsessi maailmafirma Microsoft vastu ja luuakse kohtuotsuseid, on nii keerukad, et enamik seadusandjaist ja juristidestki ei suuda neid mõista. (Microsofti protsessi juhtiv kohtunik on tunnistanud, et kulutas üle

kahe kuu mitte selleks, et tutvuda kaasuse tehjoludega, vaid selleks, et saada aru nüüdisaegse Interneti-tehnoloogia alustest, mille pinnalt probleem üleüldse tekkis.)

Ühiskonna keerukamaks muutumisega, eriti aga selle tehnoloogiliste aluste täiustumisega muutub mõistmise seisukohalt keerukamaks ka seda reguleeriv seadus. Virtuaalmaailmade tehnoloogia pole kaugeltki ainus seda ilmestav näide. Piisab, kui nimetada seadustikke, mis reguleerivad väärtpaperiturgu (sh emissioonitingimusi, sisingitehinguid), pangandust, kaupade ja teenuste kvaliteedinõudeid, tarbijakaitset või maksundust. Näiteks on juriidiliselt tähtis, kui täpselt peavad toiduaine pakendil olema nimetatud selle sisu koostisosad: kas märkest „konservant SR5“ piisab? Paljudes riikides vajab inimene tulude deklareerimiseks erialaabi.

Seaduse juriidikalise konteksti teine oluline osa on see, et õigusloome ei ole puhtjuriidiline tegevus. Valdav osa maailma riikide parlamendiliikmeid ei ole ega vist peaski olema juristid (erand on USA). Pealegi on nende tegevus näidanud, et juristid on parlamenditöös professionaalsetest poliitikutest sageli abitumad.

Tulemuseks on see, et juriidiliselt tõlgendatava seaduse loovad inimesed, kes juriidilist tõlgendamist ei tunne. Briti parlamendiliige on kibedusega möönnud: „Seadusandjatena näeme alati, et meie vastuvõetud seadus omandab sageli kohtus mõtte, mida me pole silmas pidanud /.../ Selleni viib ülemäärane pedantsus ja juriidiline sirgjoonelisus, mis pole omased seaduse loomise tegelikule protsessile parlamendis. Enamgi veel, tundub, et sageli kohtud ei püüagi mõista meie taotlusi ning lihtsalt naudivad oma juriidilist üleolekut ja püüavad näidata, kui tobedad on meie tehtud seadused juriidilisest küljest.“⁴ Nimetatud asjaolu – parlamendi kui omamoodi rahvaliku organi juriidiline ebaprofessionaalsus – peaks toimima kaitsemehhanismina, mis hoiab seaduse keelt ilmetu kantseliidi raamidesse surumise ehk liigse juridiseerimise eest. Paraku ei ole see alati nii.

Tänapäeval tegeleb parlamendiliige seadusandlusega üldpoliitilisel tasemel ning on valmis arutama eeskätt seaduseelnõu poliitilist tähendust. Käsitledes üha uusi eluvaldkondi ning tegutsedes alalises muutumises olevate õigusteaduslike paradigmade maailmas⁵, tuleb tal igapäevases seadusloomes toetuda nii parlamendi juures töötavate nõunike, referentide ja abide kui ka välisekspertide (enamasti akadeemilise õigusteadlaskonna hulgast) seisukohadele. Sama toimub ka kõigis muudes erialateadmisi nõudvates asjades. Siinjuures tuleb silmas pidada, et tegemist ei ole erandliku olukorraga, vaid seadusloome ja seadusandluse olulise tunnusejoonega: iga seadusega reguleeritakse küsimusi, mis on seotud mingi valdkonna eriteadmistega, mis enamikul parlamendiliikmetest puuduvad.

⁴ C. K. Allen. Law in the Making. Oxford, 1946, p 426–427.

⁵ Eesti juriidiline mõtlemine on siirdumas normativismilt hilise jusnaturalismi kaudu postmodernismile. Siit ka Habermasi, Lyotardi ja Dworkini suur mõju Eesti õigusteaduskondades, mis jõuab peatselt ka õiguspraktikasse.

Taunides kujunenud olukorda, kirjutab Priidu Pärna: „Seaduse kirjutamine usaldatakse ametite ja inspeksioonide hooleks, kes ometigi ei tohiks oma elu „mugavaks kirjutada“. Veel taunitavam on lahendus, kus seaduseelnõu kirjutamine jäetakse huvigrupi hooleks. „Kits kärneriks“ kehtib kahjuks ka õigusloomes.“⁶ Asjaolu, et enamik parlamendiliikmeid on kõrgesti haritud asjatundjad oma erialal, olukorda ei muuda. Arstist poliitik võib tunda paremini tervishoiu- ja pankurist rahvasaadik rahapesuküsimusi, kuid nad mõlemad on võhikud näiteks reklaami või ohutu meresõidu valdkonnas.

Järelikult toimib seaduse arusaadavuse suhtes kaks vastandlikku mõjurit. Esiteks soodustab arusaadavust see, et poliitikud, kes pole reguleeritava valdkonna professionaalid, lihtsustavad seaduseelnõu paratamatult tasemele, millest nad ise aru saavad, või kui väljenduda küüniliselt, siis tasemele, kus neile tundub, et nad ise asjast aru saavad. Nende arusaamine on üldpoliitiline, kuid erialaliselt pealiskaudne ning ulatub vaid mõistmise selle määraneni, milleni küünib poliitik tavaliselt valijatega suheldes. Teiselt poolt töötab arusaadavuse vastu professionaalsete parlamendiametnike ja -ekspertide otsustav roll seaduseelnõu ettevalmistamisel. See surub saadikutele peale seaduse keerukuse, sh erialakeele ja -normid, mis kehtivad selles valdkonnas.

Probleemi on märgatud

Parlamendiliikme esmane ja puhtinimlik reaktsioon sellises olukorras, kus reguleeritav valdkond on võõras, eelnõu sisaldab tehnilisi üksikasju ja ühel või teisel viisil reguleerimisel ei ole nähtavat poliitilist sisu, oleks käegalõõmine. Niisugusest meelsusest sünnivadki seadused, mis pole arusaadavad ei neile, kes neid kohaldavad, ega ka neile, kelle suhtes neid kohaldatakse. Selline seadus muutub paratamatult asjatundjate kitsa ringi sisenormiks isegi siis, kui selle grupi tegevus on suure sotsiaalse kaaluga. Keerukates juriidilistes tõlgendustes mängivad peale seaduse teksti tähtsat osa ka juristkonna arvamused ja tavad. Eelkõige sel põhjusel ei eelda tegevadvokaadi töö mitte ainult erialast diplomit, vaid ka kuulumist oma tsunfti, advokatuuri.

Tuleb arvestada, et teatava ala parlamendinõunik on just selle valdkonna professionaalide agent parlamendis. Arvutispetsialist toob asjaomasesse seaduseelnõusse arvutitega seonduva probleemistiku ja terminoloogia. Vastupidine toime – parlamendipoliitika viimine arvutiprofessionaalide seltskonda – on piiratud. Kui probleemistikku oleks võimalik reguleerida mõne spetsialisti, näiteks sellesama parlamendiliikme veenmise kaudu, poleks seaduse eelnõu üldse vajagi.

Eespool öeldu põhjal on seaduskeele lihtsustamise vajaduse tõstatamine juba iseenesest äärmiselt positiivne, mis näitab seda, et parlamendiliikmed võtavad oma tööd tõsiselt, vastustundega, ega soovi läbi lasta seadusi, mis pole neile ja nende valijatele arusaadavad. See

⁶ P. Pärna. Õigusloome argipäev. – Juridica, 1999, nr 1, lk 14.

tähendab, et olles küll sõltuvad asjatundjatest, soovivad saadikud sõnastada mis tahes eluala spetsiifilisi probleeme üldpoliitiliselt ja üldarusaadavas keeles. Lühidalt, nõuandjaid kasutades ei lase nad nendel ennast ära kasutada. Küll aga püütakse poliitiku otsustamiste eel mõjutada ja eriteadmistega rikastada parlamendikoridorides, nn lobiitöös.

Rääkides kahest asjaolust – poliitilisest ja professionaalsest – räägime tegelikult keele kahest tasemest: üldarusaadavast üldpoliitilisest keelest ja erialakeelest, mis peegeldab poliitikavälisest professionaalset tegevust.

Seaduse arusaadavuse küsimus on kokkuvõttes ka seadusega korrastatava valdkonna täpsusastme probleem. Kehtib seos: mida üksikasjalikumaks ja täpsemaks muudetakse valdkonna normistik, seda vähem arusaadavaks muutub selle probleemistik. Kõik demokraatlikud põhiseadused tunnistavad kodanike sõnavabadust (seda teevad ka mitmed mitte eriti demokraatlikud põhiseadused – näiteks tegi seda omaaegne NSV Liidu oma), aga keerulisem on otsustada, kas üks või teine sõnavabaduse kasutamise juhtum on ka tegelikult põhiseadusega kaitstud. Näiteks on raske piiri tõmmata vägivalla, pornograafia, aborti või homoseksuaalsete suhete korral, paljude nn valgustuslike sõnavabadusjuhtude puhul jne.

Seega on poliitiku peamisi seaduse arusaadavuse tagamise vahendeid hoida seaduse keel poliitilise arusaadavuse tasemel ning jätta kitsad erialaküsimused teiste, alamate õigusaktide (sh haldusaktide, ametkondlike instruksioonide vms) hooleks. Kuid sellisel spetsiifilisuse vältimisel on ka oma piir. Väga abstraktsel ja väga lihtsustatud tasemel sõnastatud seadus võib kaotada oma regulatiivse toime hoopis ja muutuda mõttetuks. Võib juhtuda sedagi, et asja hakatakse reguleerima seadusväliste kanalite kaudu. Selline regulatsioon võib sattuda vastuollu seadusandja tahtega ja hakata toimima väljaspool demokraatliku kontrolli käeulatust. Professionaalidel on kalduvus ajada asju oma eriala käekäigu huvidest lähtudes. Ühiskonna kui terviku huvid tulevad arvesse ainult siis, kui professionaali tegevus on seadusega piiratud. (Tüüpnäide: enamik Euroopa Liidu omakasulisi kaubandusvabaduse piiranguid on propaganda tasemel kehtestatud tarbijate kaitseks!)

Arusaadavuse etalonkriteerium

Oleme jõudnud arusaamisele kahes olulises tões. Esiteks, ükski seadus ei saa olla arusaadav ühevõrra kõigile. Siis jääks ta abstraktseks ja hakkaksid toimima muud tegurid, nagu seaduse suvaline tõlgendamine või lihtsalt seaduse ignoreerimine. Teiseks, demokraatlik seadus ei saa olla täiesti spetsiifiline ja seega olla demokraatlikust poliitilisest kontrollist väljaspool. Järelikult on tõde ja parim lahendus, nagu elus ikka, kusagil vahepeal – kuldsel keskteel. Kuidas seda leida?

Kui seni oleme rääkinud seaduse arusaadavusest üleüldse, seostamata seda kindla teksti või subjektiga, siis nüüd tuleks esitada küsimus, kes peab seadusest igal juhul aru saama. Teiste sõnadega, kes on see etalonrühm, kelle võime seadusest aru saada lubab meil väita,

et seadus on arusaadav. Siin kerkibki peamine probleem: mis on arusaadavus kui selline? Või sõnastades küsimuse paradoksina: kuidas tuleb arusaadavusest aru saada? Eelmisele Riigikogule esitatud õigusloome seaduse eelnõu ja praeguses Riigikogus seaduste arusaadavuse tagamise seaduse eelnõu menetlemine ning arutelu Riigikogus ja selle põhiseaduskomisjonis ning teemakohased kirjutised ajakirjanduses eeskätt professor Mereste sulest on selgitanud nii üksmeelsed seisukohad kui ka eriarvamused. Taotluse teha seadused arusaadavamaks kogu ühiskonnale on heaks arvanud nii Riigikogu, Justiitsministeerium kui ka õigusteadlased. Ent küsimus, kuidas nimetatud eesmärgini jõuda, on veel lahendamata. Üksmeelt pole isegi selles, missugused on selleks vajalikud juriidilised vahendid. Kas seaduste arusaadavuse suurendamiseks on vaja uut seadust või piisab mingist seadusest alamal seisvast aktist?

Hoolimata sellest, et seaduste arusaadavamaks tegemise eesmärk on igati demokraatlik, pööras eelmine Riigikogu juba õigusloome seaduse eelnõu esimesel lugemisel (7. mail 1997) tähelepanu asjaolule, et seaduse arusaadavuse nõude kehtestamine võib anda seadusloomes tagasilöögi, mis väljendub parlamendi osatähtsuse vähenemises. Seaduse arusaadavuse nõuet võidakse kasutada ettekäändeks, et hoida muidu täiesti menetluskõlblik seaduseelnõu Riigikogu istungisaalist eemal. Võib tekkida olukord, et mis tahes bürokraatlik struktuur lükkab seaduseelnõu tagasi ettekäändel, et see pole arusaadav, ja teeb seda veel enne, kui Riigikogu saab selles asjas oma seisukoha kujundadagi. Järelikult ei saa ametnikkond olla arusaadavuse etalonkriteerium juba põhiseaduslikust võimude lahususe printsiibist lähtudes. Muidugi võib täheldada ka vastupidist suhet – seaduseelnõu on ametnikkonnale semantiliselt vastuvõetav, kuid ei ole üldarusaadav.

Arusaadavusest arusaamisel pole meil abi ka Euroopa Liidu õigusaktidest, mis üldjuhul on kirjutatud mittemidagiütlevas eurožargoonis. Põhidokument selles valdkonnas on Euroopa institutsioonide 1998. aasta 22. detsembri kokkulepe, mille osalised on Euroopa Parlament, Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjon. Kokkulepe sisaldab „Juhiseid [Euroopa] Ühenduse seaduseelnõudele“. Ainus teatavat mõtet sisaldav säte on punkt 3, milles öeldakse, et normatiivakt peab olema ühemõtteliselt arusaadav „neile, kelle suhtes seda kohaldatakse /.../, ja neile, kes vastutavad nimetatud sätete elluviimise eest“. Viimane nõue on mõttetu, sest mis tahes seadus on seadus vaid sel määral, kui võrd see on täitjaile arusaadav, ja esimene sisutühi, sest näiteks kriminaalseadustikku ei kohaldata mitte ainult kodanike, vaid kõigi elanike suhtes ja seadustik võib jääda arusaamatuks neile, kes riigikeelt ei valda. Eelnimetatud eurosäte sisaldab siiski ka mõtet, et arusaamise objekt ehk see, millest tuleb aru saada, on seadusest mõjutatud isikute õigused ja kohustused. Sellel väitel on teatav sisu. Õigused ja kohustused on see hädavajalik miinimum, mis peab seadusest olema arusaadav, ja samal ajal on see ka kõige vähem probleeme tekitav osa. Suur osa õigusi ja kohustusi seondub eeskätt menetluse regulatsiooniga, mis tänu juristidele toimib võrdlemisi lihtsalt, loogiliselt ja selgelt. Seaduse säte, mis reguleerib portide ja domeenide asetamist serveritele, võib ju olla küll ülikeeruline, aga ka sel juhul on seaduse rikkumist edasi kaevata niisama lihtne kui haldus- või tsiviilprotsessi puhul.

Nimetatud Euroopa Liidu dokument ei arvesta sedagi asjaolu, et seadus ei tähenda mitte ainult õiguste ja kohustuste kirjapanemist, vaid ka poliitilist sisu, sh sotsiaalseid ideaale, väärtusi ja üldpõhimõtteid väljendavat teksti. Selles mõttes ei eksisteeri juriidilises tegelikkuses mitte ainult reegleid väljendavad, vaid ka nn sümboolsed seadused,⁷ mille kohta peaks teatud erisustega samuti kehtima arusaadavuse nõue.

Meil on juba korduvalt tõdetud, et Eesti Vabariigi seaduste kvaliteet ületab tunduvalt Euroopa Liidu õigusaktide taseme. Polegi imestada, et ka seaduseelnõude arusaadavuse küsimustes on Riigikogu üritanud teha sammu kaugemale. 1999. aastal rühma Riigikogu liikmete algatatud seaduste arusaadavuse tagamise seaduse eelnõu § 1 lõikes 1 on kirjas: „Seadus loetakse arusaadavaks, kui selle mõttest võib vajaliku süvenemise korral aru saada eesti keelt vabalt valdav vähemalt põhiharidusega inimene, kes ei ole õigusloome, õigusteaduse ega ka selle kitsama eriala spetsialist, mida seadus käsitleb.“ Määratlus on abitu eurokokkuleppega võrreldes üsnagi õnnestunud ja tal on tugev ajaloolis-teoreetiline tagamaa. Keskmise inimese konstruktiivse seoses vastutusega in abstracto välja mõeldud juba Rooma õiguses, kus võeti hindamise aluseks „hea peremees, pereisa“, *boni paterfamilias*, s.o tegelikkuses olematu abstraktsioon, mis tähistas teatavate omadustega kujuteldavat tsiviilõiguslikku subjekti.

Samas ei kao fundamentaalne probleem ka selles määratluses. Kogu ebamäärasus koondub sõnadesse „vajalik süvenemine“. Pangem tähele, et neid või sarnaseid sõnu ei ole üldjuhul võimalik määratluses vältida. Seaduse arusaamise protsessil peab olema n-ö subjektiivne külg, tahtlus, praegusel juhul siis asjakohases süvenemises väljenduv isiklik soov seadusest aru saada. Ehkki kõnealuses eelnõus on määratletud etalonrühmana eesti keelt valdavad põhiharidusega inimesed, jääb lahtiseks selle grupi liikmete seadusesse suhtumise subjektiivne külg, tahtlus. Raskused tulevad ju sellest, et väljend „vajaliku süvenemise korral“ on täpsustamata ja selle umbkaudnegi sisu avamata. Probleem ei ole uudne ja paraku ei ole vähemalt seni õnnestunud seda ka lahendada. Selle loogiline alus on Russelli tuntud paradoks, mille eri tahke avavad ka Alfred Tarski nn semantiline tõeteooria ja Kurt Gödeli normaalsete hulkade teoreem. Russelli paradoksi sisu on tõeväärtust väljendavate loogiliste otsustuste endi tõeväärtuse kriteeriumi igavene küsitavus. Selle tuntud näiteid on hulgaliselt, olgu siinkohal esitatud üks. Kas see, kes väidab, et kõik inimesed valetavad, räägib ise tõtt? Puheteoreetilise arutluse tasandil taandub probleem edasise täpsustamise korral lõpmatusse, Hegeli terminoloogias *halba lõpmatusse*: et mõista, mis on arusaamine, on vaja mõista, kuidas mõista „arusaamist“. Siit edasi on vaja aru saada „arusaamise arusaamisest“ jne. Õnneks pole aga seadusloome ainult teoreetiline tegevus. Nagu artikli algul juba on öeldud, taotleb seadusloome vägagi praktilist eesmärki, ühiskonnaelu kindlat korrastamist. Järelikult peab ka seaduse arusaadavuse probleemil olema eluline lahendus. Pole huvitusetä märkida sedagi, et seaduste kohta käiva seaduse loomise eesmärk on seisnud väljapaistvate õigusteoreetikute ees kogu 20. sajandi jooksul. Tasub meenutada, et just nimelt seaduste

⁷ R. Cotterrell. The Sociology of Law. I Butterworths. 1992, p 105.

loomise seaduse idee oli esimesi, mis muutus Vene liberaalse juriidilise professuuri diskussiooni objektiks peaaegu kohe pärast 17. oktoobri manifesti väljakuulutamist 1905. aastal.⁸

Lahendusteed

Arusaadavuse probleemi mitmetahulisus ja paradoksaalsuski, kui teoreetiline see esmapilgul ka ei tunduks, viib meid üsna praktilise järelduseni. Kui meil ei ole võimalik seada ülesandeks seaduste arusaadavaks tegemist kui teostatavat eesmärki, siis saame ometi seada eesmärgiks vältida või vähendada niisuguseid keelelisi ja normitehnilisi ilminguid, mis igal juhul teevad seaduse kas arusaamatuks või vähendavad selle arusaadavuse määra. Just seda teed on Riigikogu oma sellesuunalises tegevuses läinud. Suure töö meie seadustes ja nende eelnõudes segadust tekitavate ebakohtade avastamisel, liigitamisel ja teaduslikul analüüsimisel on ära teinud Riigikogu liige akadeemik Uno Mereste. Tema olulisemate kirjutiste hulgas nimetaksin artikleid Sõnumilehes (20.01.1998), Keeles ja Kirjanduses (1995, nr 10) ja Akadeemias (1996, nr 1). Omamoodi klassikaks on muutumas Aaro Mõttuse artikliseeria seaduste sõnastusest ja terminoloogiast Õiguskeeles (1997, nr-d 1 ja 3–5). Teemat on käsitlenud ka justiitsministrid Paul Varul ja Märt Rask – seda nii parlamendidebattides kui ka ajakirjanduses.

Tahame seda või mitte, aga seaduste arusaadavuse parandamise esmaseid vahendeid on õppimine oma vigadest – kurikuulus katse-eksituse meetod, mis on siin käsitletud juhul seda väärtuslikum, et tõeline ja täiuslik lahendus probleemil puudub, st Russelli paradoks kehtib. Meie teadmine sellest, kuidas seadust sõnastada ei tohi, viib meid lähemale ideaalile arusaadavast seadusest. Selle metodoloogilise idee leiame ka Uno Mereste artiklist „Kuidas seadusi ei tohi kirjutada“ (Partner 1995, nr 2). Tõdeme, et täiuslikult ja lõplikult arusaadavat seadust ei ole olemas. Kokkuvõttes on iga seaduse puhul kusagil keegi, kes sellest aru ei saa. See aga ei tähenda, et me ei peaks püüdma suurima arusaadavuse poole.

Seaduse arusaadavuse parandamise teine meetod on tegelikult samuti lihtne ja tuntud ning pärineb tavatõdemusest „mitu pead on ikka mitu pead“. Teisisõnu: seaduseelnõu väljatöötamise ja arutelluse tuleb kaasata võimalikult suur hulk eksperte, poliitikuid, ühiskonnategelasi, toimekaid kodanikke. Seadusloome võimalikult suur avalikustamine ja rahva kaasamine suudavad tagada selle, et seadus on võimalikult paljudele arusaadav nii sisu poolest kui ka keeleliselt ja normitehniliselt. Tänapäevase postmodernistliku õigusteooria üks seisukoht väljendabki seda, et demokraatliku õigusriigi olulisemaid jooni lisaks demokraatlikult valitud parlamendi seadusandlikule tegevusele on seadusloomes pidevalt toimuv diskussioon, et seaduse loomisel toimuvad arutelud, milles avalikkus osaleb kõikidel etappidel.⁹

⁸ F.F. Kokoškin. Juriditšeskaja priroda manifesta 17. oktjabrja. – Juriditšeski vestnik. 1913. kn 1, str 46.

⁹ J. Habermas. Between Facts and Norms. MIT. Polity Press, 1996, p 136: juriidiline demokraatia on kommunikatsioon.

Mõistagi ei taha ma väita, et seaduseelnõu loomisel kehtib selles osalejate arvu kohta põhimõte „mida rohkem, seda uhkem“. Teatud hulgast alates hakkab seadusloomes osalevate inimeste ja asutuste arvu suurenemine takistama tulemuste saavutamist.

Peale keelelise ja normitehnilise külje sõltub seaduste arusaadavus ka seadusandlustoimingu kindlast järjestusest: milliseid etappe ja ametiasutusi ning millises korras peaks hea seaduseelnõu läbima, et muutuda arusaadavamaks, et saada heaks seaduseks. Tuleks arvestada sedagi, et seaduste arusaadavuse kõrgeim hindaja ei saa olla Justiitsministeerium, kelle ülesannete hulka kuulub seaduseelnõude juriidiline, mitte sotsiolingvistiline ekspertiis.¹⁰

Oma olemuselt kuuluvad nimetatud asjaolud keeleliste ja normitehniliste probleemidega võrreldes hoopis teise nähtuste rühma ja vaevalt saab neid korrastada sama seadusega, millega reguleeritakse seaduse arusaadavust. Mitu seaduse arusaadavusega seotud seaduseelnõu ongi peale keele- ja normitehnikanõuete sisaldanud menetlusnorme, mis määrasid eelnõu teekonna läbi eri instantside Riigikogu suurde saali. Arutelude järel jõudis Riigikogu lõpuks seisukohale, et kahe, kuigi omavahel põimuva aspekti reguleerimine ühes normatiivaktis ei tõhusta seaduseelnõu kooskõlastamist ega aita paremini esitada seaduse arusaadavuse nõudeid.

Lühidalt veel ühest seaduse loomisega kaasnevast dokumendist, mille tähtsust seadusloomes ja sealhulgas seaduse arusaadavamaks tegemisel on ilmsesti alahinnatud. See on seaduseelnõuga kaasnev seletuskiri. Seletuskirja lisamine eelnõule on selle menetlemise seadustatud nõue ja selle eesmärk on, et eelnõust saaks sisukas ja arusaadav seadus. Termin *seletuskiri* ütleb ju isegi, et see dokument seletab. Kuid seletuskiri sisaldab ka veenmist ja põhjendust, sh sedagi, et just selle eelnõu vastuvõtmine seadusena on vajalik, et just selle seadusega on vaja valdkonda reguleerida eelnõus esitatud viisil. Tihti on seletuskirja veenmisroll suurem selle selgitavast funktsioonist. Järelikult on üks võimalik tee seaduse arusaadavuse parandamisel ka seletuskirja kvaliteedi parandamine nii, et selles pöörataks senisest suuremat tähelepanu eelnõu keerukamate kohtade sisulisele avamisele. Seega tuleb seaduse menetlemist toetavale seletuskirjale esitada sama laadi nõudeid kui seadusele.

Mõistagi tuleb arvestada ka seletuskirjale ettenähtud piire. Kõigepealt tuleb vältida olukorda, et ka seletuskiri ise vajab seletusi ning seletused omakorda seletusi ja nii edasi kuni lõpmatuseni, sest Russelli paradoks võib ju ilmnedagi siingi. Teiseks ei ole seletuskiri oma funktsiooni tõttu normatiivne tekst, ta ei reguleeri, vaid seletab. Siiski pole välistatud, et seaduseelnõu menetlemisel läheb seletuskirja teksti mõni osa eelnõu kaudu üle ka seaduse teksti. Ning lõpuks erineb seaduseelnõu seletuskirja adressaat seaduse adressaadist. Kui

¹⁰ H. Siigur. Õigusaktide eelnõude kooskõlastamine ja õigusekspertiis. Eesti Jurist. 1994, nr 9, lk 28 ja 29.

KEELE- JA TERMINIPROBLEEME

seadusi kirjutatakse riigi kõigile kodanikele ja elanikele ning riigis ajutiselt viibijale, siis seletuskiri on kirjutatud Riigikogu liikmetele, st seadusandjatele selle sõna kõige otsemas mõttes.

Seaduse arusaadavuse probleem ei ole lihtne, seda ei saa lõplikult lahendada. Pigem on see parima lahenduse taotlemine. Sinnapoole liikumine kestab seni, kuni kestab seadusandlik tegevus kui demokraatliku, inimkeskse riigi tähtsamaid eluavaldusi.

MARET MARIPUU,
Riigikogu liige

TERMINOLOOGIA

PÄRIMISSEADUSE MUUDATUSTE TERMINOLOOGILISI ASPEKTE (1)

Riigikogu menetluses on Justiitsministeeriumis koostatud ja valitsuses heakskiidetud pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu. Selles nähakse ette teha muudatusi pärimisseaduse paljudes paragrahvides: tunnistada kehtetuks 13 paragrahvi ja täiendada seadust 27 paragrahviga.

Muudatuste tegemise põhjuseks on see, et mitmed pärimisseaduse koostamise aluseks olnud seisukohad on muutunud ning ka seaduse kohaldamise viieaastane praktika on esile toonud kehtiva regulatsiooni mitmeid olulisi puudujääke. Näiteks lähtuti pärimisseaduse koostamisel sellest, et pärimisasjade lahendamine läheb üle kohtutele. See kajastus paljudes paragrahvides. Hiljem aga otsustati jätta pärimisasjade lahendamine notarite pädevusse ning seaduse rakendussätetes tehti asjakohased muudatused. Mitmed eelnõus ettenähtud muudatused tulenevad pärast pärimisseaduse jõustumist vastu võetud seadustest (tõestamisseadus, lepingute ja lepinguväliste kohustuste seadus jt) või Riigikogu menetluses olevatest seaduseelnõudest (tsiviilseadustiku üldosa seaduse ja perekonnaseaduse eelnõud). Mitme muudatusettepaneku koostamisel on olnud eeskujuks ka teiste riikide, eriti Kesk-Euroopa riikide pärimisseadused.

Pärimisseaduse eelseisev ulatuslik muutmine toob kaasa ka muudatusi seaduses kasutatud terminoloogias.

Pärimisõiguse eestikeelne terministüsteem kujunes välja juba möödunud sajandi kolmekümnendateks aastateks ning sellel põhineb Eesti Vabariigi esimese perioodi lõpuks valminud tsiviilseadustiku eelnõu sõnastus. Kehtivas pärimisseaduses on see terminoloogia vaid väheste muudatustega üle võetud ning see jääb suures osas püsima ka pärast pärimisseaduse muutmist. Muudatused seisnevad mõne uue termini kasutuselevõtus, mitme termini tähenduse muutmises või täpsustamises ning terminitevaheliste seoste muutmises. Artiklis juhitakse tähelepanu neist olulisimatele ning esitatu järjestuses lähtutakse pärimisseaduse struktuurist.

Üldsätted

Pärimisseaduse kõige olulisem muudatus on seaduse § 4 uus sõnastus, mille kohaselt senine säte *Pärimiseks peab pärija pärandi vastu võtma on asendatud* sättega *Pärandi avanemisel läheb pärand üle pärijale. Pärija võib pärandist käesolevas seaduses sätestatud korras loobuda*. See tähendab kehtivalt nn pärimise vastuvõtusüsteemilt pärimise loobumissüsteemile üleminekut ning mõiste *pärandi avanemisel pärandi pärijale üleminek* muutumist pärimisõiguse üheks alusmõisteks.

TERMINOLOOGIA

Nimetatud muudatuse aluseks on praktilised kaalutlused. Pärimise vastuvõtusüsteem toob kaasa selle, et sageli tekib pärandvara, millel pole ajutiselt omanikku, kui pärija ei ole pärandit veel vastu võtnud. Loobumissüsteemi puhul on aga pärandvara omanik alati olemas, sest pärand läheb pärandaja surma hetkest pärijale üle automaatselt. Ka sellel süsteemil on puudusi, kuid mitme Euroopa riigi kogemused loobumissüsteemi kasutamisel on näidanud, et need on vastuvõtusüsteemi puudustest väiksemad ja neid on võimalik õiguslike vahenditega leevendada. Loobumissüsteemiga seotud terminiprobleeme käsitleme selle kirjutise II osas.

Eelnõu üldsätete osas tehakse ka üks oluline terminitäpsustus. Seaduse §-s 6 on pärimiskõlbmatuse alusena nimetatud *teadvalt ja seadusevastaselt* tehtud teod. Eelnõus on sõnad *teadvalt ja seadusevastaselt* asendatud sõnadega *tahtlikult ja õigusvastaselt*, mis on juriidiliselt õigem.

Seadusjärgne pärimine

Selles osas on muudatusi seaduse teiste osadega võrreldes kõige vähem. Märkimist vääri-
vad ainult kaks *pärandaja üleelanud abikaasa pärimisõigust* käsitlevat muudatust. Pärimisseaduse § 17 kohaselt saab pärandaja üleelanud abikaasa seaduses nimetatud juhtudel peale pärandvara eelosana ka abikaasade ühise kodu tavalise sisustuse esemed, kui need ei ole kinnisasja päraldised. Pärimisseaduse järgi ei kuulu eelosa pärandi hulka, eelnõu kohaselt küll.

Abikaasa pärimisõiguse aluseks on kuni pärandaja surmani kehtinud abielu. Eelnõu § 16 lõige 3 aga näeb ette, et üleelanud abikaasal ei ole pärimisõigust ega õigust eelosale, kui pärandaja oli esitanud kohtule abielu lahutamise nõude või andnud abielu lahutamiseks kirjaliku nõusoleku. Üleelanud abikaasa kaotab pärimisõiguse ka siis, kui pärandaja oli oma surma ajal õigustatud nõudma oma abielu kehtetuks tunnistamist ja esitanud kohtule sellekohase nõude. Ka abikaasa kasuks tehtud testament on eespool esitatud asjaolude esinemisel tühine (eelnõu § 30¹ lg 1).

Testament

Pärimisseaduse uus termin on eelnõu kohaselt lisatava § 26¹ pealkiri *Testeerimisiga*. Selles paragrahvis nähakse ette, et vähemalt 15 aasta vanune alaealine võib teha testamendi notariaalselt tõestatud vormis. Olgu mainitud, et omal ajal tegid F. Karlson ja J. V. Veski ettepaneku kasutada *testeerimise* asemel *testimist* ja *testaatori* asemel *testijat*. *Testaatori* asemel võiks keeleteadlaste arvates kaaluda ka *testeerija* kasutuselevõttu.

Eelnõu kohaselt saaks testamendi tõlgendamine uue aluse. Seaduse § 27 uue sõnastuse kohaselt tuleks testamendi tõlgendamisel lähtuda *testaatori tegelikust tahtest*. Paragrahvi kehtiva teksti järgi domineerib tõlgendamisel teksti keeleline, loogikaline ja süsteemne analüüs. Kavandatav muudatus on kooskõlas Riigikogu menetluses oleva tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu sätetega.

TERMINOLOOGIA

Järelepärimine

Pärija nimetamine edasilükkava tähtpäeva või tingimusega toob kaasa *järelepärimise*, see tähendab, et pärija pärib siis, kui määratud tähtpäev saabub või kui tingimus on täidetud. Enne seda on pärijaks eelpärija. Kehtiva teksti kohaselt (§ 46) on eelpärija küll pärija, kuid tal on põhiliselt ainult pärandvara valdamise ja kasutamise õigus. Mitme Euroopa riigi pärimisõiguse eeskujul annab eelnõu eelpärijale kui pärandaja tõelisele õigusjärglasele ka *pärandvara käsutamise õiguse*. Sellest jääks välja ainult vara tasuta võõrandamine ja kinnisasja võõrandamine.

Pärimisseaduse § 50 lõike 4 kohaselt kuulub pärandist saadud vili järelepärimise õiguse tekkimiseni eelpärijale. Eelnõuga asendatakse termin *vili* terminiga *kasu*. See on kooskõlas tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõuga, mille järgi hõlmab esemest saadud kasu mõiste nii eseme vilja kui ka eseme kasutamisest saadavad eelised.

Annak

Eelnõuga täpsustatakse *annaku* mõistet ja juriidilist loomust ning annakut eristatakse selgemini pärimisest. Eriti selgelt tuuakse see erinevus esile eelnõu § 54 lõike 1 sõnastuses, mis on järgmine:

Kui testaator ei ole määranud isikule kogu oma vara ega selle mõttelist osa, vaid üksnes teatud varalise hüve, pidamata hüve saajat oma õigusjärglaseks, loetakse hüve annakuks ja hüve saaja annakusaajaks. Annaku määramise korraldus annab annakusaajale õiguse nõuda annakutäitjalt annakuks määratud eseme üleandmist.

Seega ei anna testaatori korraldus annaku määramise kohta annakusaajale vahetut õigust määratud varalisele hüvele, vaid ainult õiguse nõuda annakutäitjalt hüve üleandmist. Seejärel asendatakse eelnõuga seaduses kasutatud termin *õigus annakule* terminiga *annaku täitmise nõue* (§ 58 lg 2, § 61 lg 3 jt).

Nii seaduses kui ka seaduseelnõus kasutatakse sõna *annak* nii ülemineva varalise hüve kui ka pärandaja asjakohase korralduse tähenduses.

Eelnõus asendatakse § 70 termin *asi* terminiga *ese*, millele vastav mõiste on mahult laiem kui asjal. Vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõule *on esemeks asjad, õigused ja muud hüved, mis võivad olla õiguse objektid*.

Sihtmäärang

Eelnõu kohaselt muutub oluliselt *sihtmäärangu* mõiste. Kehtiva seaduse järgi (§ 76 lg 1) võib testaator määrata kogu pärandile või selle osale sihtotstarbe, eelnõu aga annab testaatorile õiguse vaid kohustada pärijat või annakusaajat kasutama pärandit või annakut kindlal sihtotstarbel. Seaduse kohaselt eraldati sihtmääranguga mainitud vara pärandvarast

TERMINOLOOGIA

ning sihtmäärangu täitjaks võis määrata iga teovõimelise isiku. Eelnõu järgi jääb vara hariliku pärandvara või annaku seisundisse ning määrangu täitja on pärija või annakusaaja. Sellega on paremini tagatud pärandaja võlausaldajate nõuete rahuldamine.

Testamentitaitja

Testaatori määratud *testamentitaitjal* on testaatori korralduste elluviimisel, pärandvara säilimise tagamisel ja pärimisega seotud varaliste suhete korraldamisel etendada tähtis osa. Pärimisseaduses on aga testamentitaitja õiguslik seisund reguleeritud küllaltki puudulikult. Eelnõuga kõrvaldatakse need puudujäägid, täpsustatakse mitmeid mõisteid ja võetakse kasutusele uusi termineid.

Eelnõuga määratakse kindlaks *testamentitaitja ülesannete vastuvõtu kord*. Isik, kelle testaator on määranud testamentitaitjaks, peab selle ülesande vastuvõtmiseks esitama avalduse notarile (§ 79 lg 3). Notar väljastab testamentitaitjale selle nõudel *testamentitaitja tunnistuse*, milles on märgitud testamentitaitja õigused pärandvara valitsemisel ja käsutamisel ning pärandvara suhtes kohustuste võtmisel (§ 85¹). Eelnõus nähakse ette testaatori õigus määrata *asetestamentitaitja*.

Erinevalt kehtivast seadusest loetleb eelnõu testamentitaitja õigused ja kohustused (§ 80). Need kehtivad, kui testaator pole neid testamentiga vähendanud. Nende hulgas on testamentitaitja kohustus täita annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud ja muud testaatori korraldustest tulenevad kohustused. Seejuures on testamentitaitjal õigus võtta pärandvara hulka kuuluvaid esemeid oma valdusse, käsutada neid ning võtta pärandi suhtes kohustusi. Testamentitaitja võib nõuda oma tegevuse eest *mõistlikku tasu*, kui testamentist ei tulene teisiti.

Abikaasade vastastikune testament

Pärimisseadusega toodi meie pärimisõigusesse *abikaasade vastastikuse testamendi* instituu, millega abikaasad nimetavad teineteise vastastikku oma pärijaks (§ 87). Eelnõus tehakse selle testamentiliigi mõistes mitu täpsustust. Näiteks täpsustatakse *abikaasade korralduste seotust* järgmiselt (§ 87 lg 2):

Abikaasade vastastikuses testamendis sõltub ühe abikaasa poolt tehtud korralduse kehtivus teise abikaasa poolt tehtud korralduse kehtivusest, kui võib eeldada, et ühe abikaasa korraldust ei oleks tehtud teise abikaasa korralduseta.

Eelnõu kohaselt võivad abikaasad vastastikuses testamendis teha peale pärijaks nimetamise ka teisi omavahel seotud korraldusi. Täpsustuseks on ka säte, mille kohaselt saab abikaasa vastastikuse testamendi ühepoolset tühistada *notariaalselt tõestatud korraldusega*. Testament loetakse tühistatuks, kui teine abikaasa on kätte saanud notariaalses korras edastatud sellekohase teate (§ 91 lg 1).

TERMINOLOOGIA

Pärimisleping

Eelnõu § 95 lõikes 1 on esitatud *pärimislepingu* mõiste määratlus, mis hõlmab pärimislepingu mõlemaid liike – nii lepingut, millega pärandaja nimetab teise lepingupoole või muu isiku oma pärijaks või määrab annaku, sihtkäsundi ja sihtmäärangu, kui ka lepingu, millega pärandaja seadusjärgne pärija loobub pärimisest.

Pärimislepingutes esineb sageli kokkulepe, millega on ette nähtud pärimislepingu poole kohustus ning mis on pärandi, annaku, sihtkäsundi või sihtmäärangu saamise või pärimisest loobumise aluseks (näiteks kohustus anda teatav rahasumma, anda ülalpidamist jne). Eelnõu sisaldab sätte, milles sõnaselgelt määratakse, et selline kokkulepe ei ole pärimislepingu osa ja sellele ei kohaldata pärimislepingu kohta sätestatud (§ 95 lg 2).

Eelnõu toob pärimisõigusesse *pärimislepingust taganemise* mõiste. Eelnõus (§ 103 lg 1) on ette nähtud, et pärandajal on pärimislepingust taganemise õigus, kui see õigus on lepingus ette nähtud, kui õigustatud isik on pärandaja või tema abikaasa või pärandaja alaneja või üleneja sugulase vastu toime pannud kuriteo või kui lepingu teine pool rikub tahtlikult oma seadusest tulenevat pärandaja ülalpidamise kohustust. Pärandaja võib pärimislepingust taganeda ka siis, kui teine pool ei täida lepingu kohustust, mis oli pärandi, annaku, sihtkäsundi või sihtmäärangu määramise alus.

Uus termin on ka eelnõus (§ 103 lg 3) kasutatud *vastastikune pärimisleping*. See on leping, milles mõlemad lepingupoole nimetavad pärija või määravad annaku sihtkäsundi või sihtmäärangu või loobuvad seadusjärgsest pärimisest.

Sundosa

Sundosa on pärandiosa, mille pärandaja lähedased pärivad ka siis, kui pärandaja on nad pärandist testamendi või pärimislepinguga ilma jätnud või nende pärandiosa sundosast vähemaks määranud. Seega on sundosa pärandaja testeerimisvabaduse piiramine. Ometi on ta vajalik, kui seadus ei näe ette teisi vahendeid abivajavate pärijate kaitseks. Eelnõuga on mõnevõrra muudetud *sundosa pärima õigustatud isikute ringi*. Pärimisseadus näeb ette, et sundosale on õigus pärandist testamendi või pärimislepinguga ilmajäetud, kuid seaduse järgi pärima õigustatud töövõimetu üleneja või alaneja sugulane või töövõimetu abikaasa. Eelnõu kohaselt on sundosa pärija isik, kelle suhtes oli pärandajal *perekonnaseadusest tulenev ülalpidamiskohustus*. Sundosa pärija muud tunnused on jäänud endiseks. Endiseks jääb ka sundosa suurus (pool pärandosast, mille pärija oleks seadusjärgselt pärinud, kui pärandi oleksid vastu võtnud kõik seadusjärgsed pärijad).

(Järgneb)

ERKI SILVET

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

KEELTE TÄHENDUSSTRUKTUURIST¹

Üks seni vähe uuritud ala keeleteaduses on kahtlemata keelte tähendusstruktuur. On küll ermistatud² mitmesuguseid meetodeid keele foneetiliste ja morfoloogiliste elementide kirjeldamiseks, kuid semantiliste osiste uurimine seisab üldiselt alles algastmel³. Põhjusi selleks ei ole raske leida. Keele semantiline struktuur ei moodusta tavaliselt mingit püsivat süsteemi. Selle kindlaksmääramine nõuab väga palju põhjalikke uurimusi eri mõistepiirkondade alalt, mis ei piirdu ainult lekseemide, st sõna vormide ja tähendustega, vaid ka nende kasutuspiirkondade määramisega. Et see struktuur ei ole püsiv, sest sõnade tähendused muutuvad, uusi sõnu tuleb juurde, vanu kaob, ning uurimus peaks hõlmama ka dialekte ja sotsiaalsete kihtide sõnavara, siis nähtub sellest, kui laiaulatuslik mainitud töö on. Lisaks eespool väidetule tuleb silmas pidada, et ka liidetal ja grammatilistel kategooriatel on oma tähendus. Semantilisele printsibile lisandub sageli ka onomasioloogiline⁴ printsip ja meil on tegemist kahe kardinaalse küsimusega: 1) milline tähendus või millised tähendused on teatud keeleelementidel (semantiline printsip); 2) milliste keeleelementide abil on meil võimalik teatud mõistet väljendada (onomasioloogiline printsip).

Nenditud analüüside kaudu on meil aga võimalik jõuda lähemale inimese eluavaldustele kas käesoleval ajal või ajaloolises perspektiivis, sest keel on ju meie vaimse ja materiaalse kultuuri väljendusvahend.⁵ Emakeeles on keele tähenduslik struktuur igapäevase vahenditult omane, kuid juba väiksemaiski kokkupuuteis teiste keeltega näeme, et need väljendusviisid, mida oma emakeeles kasutame, ei ole ainukesed mõeldavad. On ju palju väljendeid, mida teistesse keeltesse tõlkida ei saa – meenutagem siinjuures vaid prantsuse sõna *esprit*, saksa *Gemüt* ja soome *sisu*.

Et keele kaudu saab inimene arusaamise teda ümbritsevast maailmast, siis avab keelte semantiliste süsteemide või nende osiste võrdlus võimaluse tutvuda ka uute mõtlemisviisidega.

Vaadeldagem mõningaid näiteid selle kohta, kuidas keeled objektiivses tegelikkuses sama nähtust eri viisil tõlgendavad, ja heitkem ka põgus pilk tähendusstruktuuri muutusele. Enne võrdlevale vaatlusele asumist peatugem lühidalt ü h e keele tähendusstruktuuri juures.

¹ Avaldatud teoses "Korporatsioon Filiae Patriae 1920–1960". New-York, 1960. Autor töötas artikli ilmumise ajal Stockholmi ülikoolis germaani filoloogia abiprofessorina.

² Ermistama – ära märkima, väljapaistvaks tegema, (teiste seast) esile tõstma. J. Aaviku uuend. Vt **A. V. Kõrv**. Uute ja vähemtuntud sõnade sõnastik. Tallinn, Ilo, 1939, lk 48.

³ Vt nt **E. Nida**. A System for the Description of Semantic Elements. Word 7, 1951, p 1; **H. Regnell**. Semantic. Stockholm, 1958.

⁴ Hea ülevaate onomasioloogia alalt annab **B. Quadri**. Aufgaben und Methoden der onomasiologischen Forschung. Bern, 1952.

⁵ Juba Aristoteles juhtis tähelepanu nähtusele, et tegelikkust klassifitseeritakse keele kaudu ja et see varieerub keelest keelde.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Sõnade tähendus oleneb väga suurel määral seoseist, milles neid kasutatakse. Tähenduste kindlaksmääramisel on seega meetodiliseks aluseks registreerida võimalikult palju tarvitusi ja nende abil leida sõnale *k a s u t u s n o r m*.⁶ Selle all mõistame nii lingvistiliste kui ka situatsiooniliste tingimuste kindlaksmääramist, millest sõna kasutamine oleneb. Sõna lingvistilise konteksti all mõistame kõiki seoseid, milles sõnad teiste sõnadega olla võivad. Näiteks sõna *kiiresti* (= mitte aeglaselt) lingvistiliseks kontekstiks verbid *jooksma, käima ja lugema*, kuid siiski mitte kõik tegevust ja liikumist tähistavad verbid. Me ei saa sõna *kiiresti* seostada näiteks verbidega *nutma, sadama, sahisema, tiksuma*. Sõna kasutusnorm eeldab, et verb, mida saame iseloomustada adverbiga *kiiresti* ülalmainitud tähenduses, väljendaks tegija poolt reguleeritava tempoga tegevust ning seetõttu on selge, miks seda iga liikumist tähistava verbiga kasutada ei saa.

Mitte üksnes praktikas, nagu võõrkeelteõpinguil või tõlkimisel, ei tule arvesse võtta keelte tähendusstruktuuri. Viljakaks ja huvipakkuvaks kujuneb see ka siis, kui leiame, et selles peegeldub keele kui ühiskondliku teguri mõju eri kultuurialadel. Kui komant i indiaanlastel Põhja-Ameerikas on hobuseliikide nimetused, kuid puudub üldistav sõna *hobune*, või kui Aafrika keeltes on eraldi sõnad mere-, soo- või jõevee kohta, aga puudub sõna *vesi*⁷, siis võib järeldada, et üldistavad nimetused hobuste ja vee kohta ei ole nendes ühiskondades tähtsad. On keeli, kus ei tunta meile omaseid mõisteid *vend* ja *õde*, vaid ainult diferentseeritult: *vanem vend / õde, noorem vend / õde*.

Eesti keeles on iseenesestmõistetav, et meil on näiteks sõnad *lill* ja *õis*, millele vastab kaks eri mõistet. On aga keeli, kus seda paari katab üks sõna: rootsi keeles *blomma*, prantsuse keeles *fleur*, vene keeles *tsvetok*; lausest peab selguma, kas mõeldud on lille või õit.

Kui rootsi keeles tarvitame substantiivi *ljus*, vastavad sellele eesti keeles nii *küünal* kui ka *valgus*. Kontekstis *vi har ljus på bordet* (meil on küünlad laual) näitab *på bordet*, et mõeldud on *küünlaid*.

Eesti keeles tarvitame sõna *okas* igal pool, kus sakslane peab eri kasutusnormidele vastavalt vahet tegema kolme liigi vahel: *Dorn, Stachel* ja *Nadel*. Mida meie mõistame sõna *okas* all, seda katavad rootslasel ja sakslasel kaks suuruse järgi liigitatud sõna *gren/kvist, Ast/Zweig*. Eesti keeles ei ole suurus selle sõna kasutusnormis oluline.

Eesti ja prantsuse keeles puuduvad koordineerivad nimetused *õe* ja *venna* kohta, küll aga leiame neid rootsi keeles – *syskon* – ja saksa keeles – *Geschwister*. Nad on omakorda mitmetähenduslikud, sest nad tähistavad ka ainult õdesid või ainult vendi. Ka eesti keeles on

⁶ Mõiste kohta vaata lähemalt: E. Oksaar. Semantische Studien im Sinnbereich der Schnelligkeit. Stockholm, 1958, S 49.

⁷ H. Güntert, A. Scherer. Grundfragen der Sprachwissenschaft. Heidelberg, 1956, S 96 ff.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

sõnad *ões*, pl *õeksed* ja *vennas*, pl *vennaksed*, kuid ainsuses eelistatakse tavaliselt teistsugust väljendusviisi. Selle asemel et öelda *ta on ões*, öeldakse *ta on A õde* või *tal on õde*.

On orientaalsete rahvaid, kel puuduvad üldistavad nimetused hobuste ja kaamelite jalgade kohta, kuid kel on seevastu eri sõnad nende esi- ja tagajalgade tähistamiseks. Ka rootsi, inglise ja saksa keeles puuduvad sõnad, mis hõlmaksid kogu jäset ja vastaksid eesti sõnadele *käsi* ja *jalg*. Nemed jaotavad jäsme kahte ossa: *arm/hand; Arm/Hand – fot/ben; Fuss/Bein*. Tähelepanu väärib aga Lõuna-Saksa tarvitatusviis, kus *Bein* hõlmab ka kirjakeele sõna *Fuss*, nagu seda kujukalt näitab väljend *jemandem auf die Beine treten*.

Sõrmed ja *varbad* on meil kaks eri sõna ja mõistet, vene ja prantsuse keeles nähakse neid aga omavahelises seoses, varbad on jala sõrmed: *palets na noge; les doigts du pied*.

Esitatud näited vihjavad substantiivide struktuurile eri keeltes. Vaadeldagem nüüd mõningaid verbe.

Sõnale *mängima* vastab nii saksa kui ka inglise keeles üks sõna – *spielen; play*, rootsi keeles aga kaks – *spela* ja *leka*. Rootsi keeles peame alati arvestama eri kasutusnorme: *spela* seondub enamasti reeglipärase mänguga, pillidega, teatriga jne, aga *leka* kuulub lastetuppa, teda tarvitatakse ühenduses mänguasjadega, lapseliku mänguga. Ja nii tajume rootsi keeles kahtlematult suuremat vahet mängimises kui eesti keeles, kui ütleme: *laps mängib palli* ja *laps mängib palliga*. Esimesel juhul saame kasutada ainult sõna *spela – barnet spelar boll*, teisel juhul *leka – barnet leker med bollen*.

Sõnale *õppima* vastab nii saksa kui ka inglise keeles üks sõna – *lernen; learn*. Rootsi keeles kasutatakse aga nii *lära* kui ka *läsa*, viimane tähendab tegelikult lugemist. Rootsi kooliõpilastel tekib seetõttu sageli raskusi end inglise ja saksa keeles väljendades ja nad tarvitavad *learn* ja *lernen* asemel *read* ja *lesen*.

Saksa keele *gehen*, rootsi keele *gå*, inglise keele *go* katavad meil kahte eri mõistet – *minema* (ma *lähen*) ja *käima*. *Minema* on seotud teatud suuna või sihiga (vastand *tulema*), *käima* aga viitab iteratiivselt jalgade tegevusele liikumisel (vastand *seisma, istuma*): *ta läheb koju – er geht nach Hause; ta käib kiiresti⁸ – er geht schnell*. Kui meil on sõnad *minema* ja *tulema* seotud eri suundadega, siis ei tule unustada, et on keeli, kus üks ja seesama sõna võib tähistada nii minemist kui ka tulemist ja suund tuleb määrata konteksti abil. Lisaks eespool mainitud erinevusele näeme, et sõnal *minema* on tavakeeles avaram kasutusala kui rootsi või saksa keele leksikaalseil vasteil. Seosed nagu *kas te suvel välismaale ka lähete?* ja *nad läksid rongiga* näitavad kujukalt, et mõeldud on lihtsalt liikumist olenemata liiklusva-

⁸ Iteratiivsus ehk korduvus tuleb esile ka väljendeis *koolis käima, kirikus käima*. Suur vahe on meil mõisteis *ma käin koolis* ja *ma lähen kooli*. Inglise keeles peame näiteks mõlemat väljendama lausega *I go to school* ja muu konteksti kaudu näitama, millist mõistet väljendada tahame.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

hendist. Selles sfääris on inglise keel eesti keelele lähemal; ülalesitatud lauseis saame asendada *minema* vorme verbiga *go*, kuid mitte rootsi keele *gå* vormidega. Ka *käima* näitab kohati laiemat kasutuspiirkonda ja võib hõlmata mõistet *olema*. Näiteks: *Kas te Inglismaal ka käisite?* Selles seoses asendame *käima* inglise, saksa ja rootsi keeles verbiga *to be / sein / vara*.

Selline tähendusstruktuuride vahekord ei ole aga alati kehtinud. Nagu eesti keele sõna *minema* võib väljendada ka liikumist üldse, nii võis seda ka keskülemsaksa keeles *varn*, praegune *fahren*, mis ju nüüd märgib mõistet *sõitma*. Siis tähendas ta aga ühelt kohalt teisele liikumist üldse – *ratsutama, sõitma, käima*. Meile keskajast tuntud *die fahrende Schüler* liikusid teatavasti jalgsi.

Olen seega viidanud tõigale, et keele tähendusstruktuur pole püsiv. Näiteid leiame rohkesti keelt ajalooliselt jälgides. Kui rootsi keel veel tänapäeval eristab mõisteid *isa vend / isa õde* ja *ema vend / ema õde* eri sõnade abil – *farbror/faster; morbror/moster*, siis peab ütleva, et ka eesti keeles on olnud erinevus: *onu* oli tegelikult ema vend ja isa vend oli *lell*. Praeguses kirjakeeles on see vahe aga peaaegu kadunud. Sama erinevus esines ka saksa keeles – *Vetere* oli isa vend ja *Oheim* ema vend, mõiste *onu* puudus, kuni nad mõlemad asendusid 17. sajandil prantsuse keele mõjul sõnaga *Onkel*. Vasteid leiame ka ladina keeles *avunculus/patruus; amita/matertera*. Teatud juhtudel näeme selgelt sellise eristamise tarvidust: keskaja seadustes kehtisid lapse isa ja ema poolt sugulaste suhtes eri õigused. Rootsi keeles on vana erinevus ühiskonna muutusele vaatamata säilinud. Peab aga silmas pidama, et *farbor* (isa vend) üldiselt asendab ka *onu*, kehtides meesisiku suhtes, kes pole sugulane, kuna *tädile* sel juhul vastab *tant*. Kuivõrd selline esimesel pilgul neutraalsena näiv sõna kui *onu* aga oma tähendust muuta võib, näitab hispaania keel. *Tio* (onu) on omandanud familiaarse kõnetluse tagajärjel tähendusi *talupoeg* ja isegi *tüüp*.⁹

Eri keelte tähendussüsteemide diakroonilisel vaatlemisel pakuvad huvi ka värve tähistavad sõnad. Värv, mida tunneme *lilla* all, rootsi keeles *lila*, tajus rootslane varem pruuni nüansina, nagu näitavad lillade lillede nimetused *brunört, brunkulla*. Võõrsõna *lila*, mis tuli rootsi keelde 19. sajandi algul,¹⁰ tõi kaasa selle nüansi nägemise iseseisva värvina. Huvitav on ka teada, et ladina keeles ei ole sõna *sinine*. Eristati küll eri toone, nagu taevasinine jne, kuid puudus üldmõiste.

Kuigi selle arutelu raames ei saa pikemalt käsitleda neid väga mitmesuguseid tegureid, mis mõjutavad keele semantilise struktuuri muutust¹¹, vaadeldagem siiski mõnda küsimust.

⁹ H. Hatzfeld. Leitfaden der vergleichenden Bedeutungslehre. München, 1928, S 4.

¹⁰ Svenska Akademiens Ordbok (= SAO) 16,746.

¹¹ Tavaliselt foneetilised, morfoloogilised, sotsioloogilised ja psühholoogilised faktorid; Regnell. Op. cit., lk 123 jj.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Keele tähendusstruktuuri muutumise korral tuleb alati arvestada teiste keelte mõju. Näiteks leiame õhtumaa keeltest palju ladina ja kreeka keele sugemeid nii võõr- ja laensõnade kui ka tõlkelaenude näol. Rootsi keele *samvete* (südametunnistus) on näiteks tõlkelaen ladina keelest, sõnast *conscientia*, mis omakorda tuleb kreeka keele sõnast *syneidesis*.

See protsess jätkub. Inglise keele *maiden speech* on olnud mudeliks taani keele *jomfrutalele* ja rootsi sõnale *jungfrutal*; *sky-scraperi* järgi on moodustatud rootsi *skyskrapa*, saksa *Wolkenkratzer* ja meie *pilvelõhkaja*.

Peame silmas pidama ka olukordi, kus ühiskonna hinnang ja sotsioloogilised põhjused võivad mõjutada sõnade tähendusi. Majateenija seisus on eriti pärast sõda paljudes maa-ades tunduvalt muutunud. Rootsi keeles tarvitatakse tavaliselt sõnu *hembitråde*,¹² *hemhjälp*, otseses tõlkes *koduabiline*. Saksa keeles on hakatud kasutama sõna *Hausgehilfin*, mis on melioratiivsem¹³ kui *Dienstmädchen* või *Mädchen*. Ka *Hausassistentin* on olemas. Keele kaudu peegeldub siin koduse töö tegija sotsiaalse staatuse tõus, vähemalt tööandja silmis. Kui Rootsis tarvitatavas eesti keeles leiame nüüd sõna *koduabiline*, siis on see otselaen rootsi keelest. See sõna mõjutab aga oma sünonüümide tähendust. Oma osiste *kodu* ja *abiline* kaudu ei fikseeri ta töö liiki ja laseb sellel alal töötajat paista tähtsamana kui *teenija*: ta abistab kodus, ilma temata ei saada läbi. See melioratiivne peegeldus aga annab sõnadele *majateenija* ja *teenija* hoopis teise, isegi pejoratiivse varjundi. Muidugi peame täheldama, et nagu kõik afektidega seotud sõnad, nii kaotab ka *koduabiline* aja jooksul oma melioratiivse nüansi, nagu seda näeme juba rootsi sõna *hembitråde* puhul. Huvipakkuvaks aga osutub ta just nüüd, mil saame tajuda selle mõju teistele sõnadele, sest nad peegeldavad selgesti ka ühiskondlikku suhtumist.

Eespool kõneldu hõlmas vaid mõningaid näiteid keelte tähendusstruktuuride erisustest. Kuid juba needki andsid võimaluse heita pilk rahvaste kultuurilisele ja sotsiaalsele omapärale. Moodsa lingvistika ülesanne on selle ala senisest intensiivsema ja põhjalikuma uurimise abil ning keelte võrdluse kaudu määratleda täpsemalt nende tähendusstruktuure.

ELS OKSAAR,
Hamburgi ülikooli üldise ja võrdleva
keeleteaduse professor

¹² SAO 11, 730 määrab selle kasutamisaastaks 1919.

¹³ Melioratiivne – meelitav, hellitav. Vt Võõrsõnade leksikon 2000, lk 624.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

MITTEÄBIMÕELDUD VÄLJENDITE MITTEKASUTAMISEST TÕUSEKS MITTEKAHJU KÕIGILE

Olen aastaid töötanud Patendiametis keeleteoimetajana. Oma igapäevatöös puutun pidevalt kokku inglise keelest tõlgitud materjalidega, mida meile läbivaatamiseks ja registreerimiseks esitatakse. Just materjalidega, kuigi see äralebierdatud kõike ja samas ei midagi tähendav sõna mulle ei meeldi, sest oleks selge liialdus öelda nende kohta **eestikeelsed tõlked**. Tuleb tublisti vaeva näha, et sellest materjalist tõlge saada.

Tundub, et tõlkeid tehes pole mõttetööga üle pingutatud. Veel vähem on tegijal pähe tulnud vaadata mõnda sõnaraamatusse ja kõige vähem on huvi tuntud eesti õigekeele vastu.

Mõni näide:

ingl *imprinted paper* on tõlgitud *imprinditud paberiks* (tegelikult *märgistatud paber*);

ingl *developer* on tõlgitud *develooperiks* (tegelikult *ilmuti*);

ingl *brand* on tõlgitud *brändiks* (nt pakutakse sellist teenust, nagu *brändikesksete eriürituste korraldamine*, mida võib seesuguses kirjapildis lugeda vaid *erilisteks brändijoomapidudeks*).

Mida kõike meile ei pakuta!

Trükkaleid arvutitööjaamade osadena, arvutivõrgendeid, püksikaitsmeid, õudusalaseid elavettekandeid, fiktiivse informatsiooni edastamist, seltskonna ja erakonna nipsasju, mobiilseid börsilendureid, loomade ja lindude adopteerimise agentuure, kiirushoidikuid, arvutiprogramme trivia vaatamiseks, mootorrataste käsiraamatuid jm.

Seda kurbkoomilist loetelu võiks kahjuks pikalt jätkata. Ma ei usu, et kõik need kirjutajad on rumalad. Arvan, et nad on hoolimatud. Ent võib osutada paratamatuks, et sellise hoolimatuse eest tuleb lisaks eetilisele lõivule maksta edaspidi ka küllalt suurt rahalist lõivu, sest kõne all olevad tõlked kuuluvad **õiguskaitsetaotluste** koosseisu ning peavad täpselt ja õiges mahus määrama kindlaks kaitstavate objektide ringi.

MITTE-

Hoolimatusest ja mõttelaiskusest kõneleb selget keelt ka muutumatu sõna **mitte** vahav ületarbimine eitust väljendava eesliitena nii nimi-, omadus- kui ka tegusõnades.

Nimi- ja omadussõnadel on eesti keeles teatavasti olemas ainult üks tõeline eesliide, see on *eba-*. Eesliide *eba-* kannab tähendust 'väär, mitte päris', nt *ebateadus*, *ebakoht* 'puudus'. Kasutusel on aga ka mõni muutumatu sõna (nn pooleesliited), sh eitust väljendav *mitte-*, nt *mittemetall*, *mittetulundusühing*, *mittetöötaja*. Eesliitel *mitte-* on oma ülesanne ja oma koht,

KEEIE- JA TÕIKEPROBLEEME

ent asi muutub halvaks, kui laialt pruugitavates teonimedes hakatakse eituse väljendami- seks valikuta ja ainuvõimalikuna kasutama võtet **mitte-** + **teonimi**, nt *tõendi mitteesitamise korral* (pro *tõendi esitamata jätmise korral*), *tähtaegne mitteilmumine* (pro *tähtpäevaks ilmumata jätmise*), *korralduse mittetäitmine* (pro *korralduse täitmata jätmise*).

Mingi omaduse puudumise väljendamisel on täiesti kõrvale jäetud võimalused kasutada: 1) **antonüümi** e **vastandsõna**; 2) omaduse puudumist väljendavat liidet **-tu**; 3) eesliidet **eba-**; 4) määrsõna **vähe** eesliitena. Küllap on veelgi võimalusi.

Näiteid:

<i>mittekoosseisuline</i>	võiks olla	<i>koosseisuväline</i>
<i>mitteplaaneline</i>		<i>plaaneliline</i> või <i>plaanimata</i>
<i>mitteoluline</i>		<i>ebaoluline</i>
<i>mittestabiilne</i>		<i>ebastabiilne</i>
<i>mitteühtlane</i>		<i>ebaühtlane</i>
<i>mitteküllaldane</i>		<i>ebapiisav</i>
<i>mitteefektiivne</i>		<i>ebaefektiivne</i> või <i>väheefektiivne</i>
<i>mitteväärtuslik</i>		<i>väärtusetu</i> või <i>väheväärtuslik</i>
<i>mitteaktiivne</i>		<i>passiivne</i> või <i>väheaktiivne</i>
<i>mittevajalik</i>		<i>tarbetu</i>
<i>mittevõrreldav</i>		<i>võrreldamatu</i>
<i>mittetaastuv</i>		<i>taastumatu</i>
<i>mittesüttiv</i>		<i>süttimatu</i> või <i>tulekindel</i>
<i>mittekorduv</i>		<i>kordumatu</i> või <i>ühekordne</i>
<i>mitteliikuv</i>		<i>liikumatu</i>
<i>mittealaline</i>		<i>ajutine</i>
<i>mittemoraalne</i>		<i>moraalitu</i> või <i>ebamoraalne</i>
<i>mittelegaalne</i>		<i>illegaalne</i>
<i>mittelitsentsitud</i>		<i>litsentsimata</i> või <i>litsentsita</i>
jne		

Eriti mõistetamatuks on sageli suudetud muuta sõnastus seal, kus juttu dokumentide esita- mise või ülesannete täitmise tähtaegadest, ja ikka **mitte-** abil. Varieeruvad segasuse seisuko- halt üksteisega võistlevad sõnastused, nagu *tähtaegne esitamine ja mittetähtaegne esita- mine* või *tähtaegne esitamine ja tähtaegne mitteesitamine*; *tähtaegselt mitteesitamine* või *mittetähtaegselt esitamine*.

Näiteks:

Tõendava dokumendi tähtaegselt mitteesitamise korral loetakse menetlus lõpetatuks. Lepinguliste kohustuste mittetähtaegse täitmise puhul on kohustatud töövõtja maksma leppetrahvi.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Esitatud laused muutuksid kindlasti mõistetavaks, kui need pandaks kirja loomulikus eesti keeles, milles me kõik kõneleme. Kas või nii:

Kui tõendavat dokumenti ei esitata määratud tähtpäevaks, menetlus lõpetatakse.

Kui töövõtja ei ole lepingulist kohustust tähtpäevaks täitnud, maksab ta leppetrahvi.

Ikka ja jälle jõuame tõdemuseni, et liiga sageli ei vaevuta mõtlema, kuidas seda, mida öelda tahetakse, eesti keeles kõige täpsemini, selgemini ja õigemini väljendada. Ometi tahame kõik, et eesti keel püsiks võrdsena teiste keelte kõrval.

LIIVI SEESTRAND,
Patendiameti teabetalituse
keeletoimetaja

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

TARTU LINNAVOLIKOGU JA LINNAVALITSUSE ÕIGUSAKTIDE SÕNASTUSEST

Igasugused õigusaktid, nii Riigikogu kui ka vallavolikogu ja vallavalitsuse omad, peavad olema keeleliselt laitmatult vormistatud.

Olen seni põgusalt analüüsinud Riigi Teatajas ilmunud õigusakte. Kuid vaadelgem ka Tartu kui Eesti haridus- ja kultuurikeskuse omavalitsusorganite määrusi ja korraldusi.

Olin aastail 1993–1996 Tartu Linnavolikogu liige ning haridus- ja kultuurikomisjoni esimees. Sel ajal tehti paljudele aktidele enne nende vastuvõtmist keeleline korrektuur. Järgnenud aastad on toonud kaasa arvutitehnika leviku. Tartus on nii volikogu kui ka linnavalitsuse kantseleis ilmselt oma ala suurepäraseid spetsialistid, mistõttu tehnilist praaki on vähe, puuduvad isegi poolitamiseksimused ning on vaid mõni trükiviga. Õigusaktide korrektuuri on tehtud asjatundlikult.

Selleks analüüsiks on valitud nii volikogu kui ka linnavalitsuse akte aastaist 2000–2002.

Õigesti on dokumentide pealkirjades ja alapealkirjades kasutatud suurte algustähtedega ametlike nimetusi *Tartu Linnavolikogu* (edaspidi *TL*) ja *Tartu Linnavalitsus* (edaspidi *TLV*). Tekstis pole vaja korrata kohanime *Tartu*, mistõttu väikese algustähega *linnavolikogu* ja *linnavalitsus* on igati õigustatud. Seda loogikat peaksid kasutama ka teiste linnade ja valdade omavalitsused.

Ebajärjekindlust leidub sulgudes oleva ühesõnalise lühinimetuse puhul, kui see on esitatud koos sõnaga *edaspidi*. Näiteks on TLV 18.01.2001. a määruses nr 3 sulgudes suurtähed: (edaspidi *Kord*), (edaspidi *Reklaamimaks*), (edaspidi *Osakond*). TL-i 7.02.2002. a määruses nr 103 on aga (edaspidi *eeskiri*), TLV 25.04.2002. a määruses nr 108 punktis 1.4 (edaspidi *osakond*), punktis 1.5 (edaspidi *isikud*), punktis 1.1 aga (edaspidi *Kord*). On tahetud küll eristada isikuid ja esemeid ning määrusi, kuid et lühendamisel pole kasutatud õigusakti esimest sõna, ei ole selline eristamine veenev. Kõnealusel juhul tuleb ühtlustada väikese algustähe kasuks, kui pole tegemist pärisnime ega tähtlühendiga. Tähelepanu peab juhtima ka sellele, et lühinimetused esitatakse erikirjas, tavaliselt kursiivis.

Eri aktides on vaheldumisi *järelevalve* ja *järevalve*. Õige on teostada *järelevalvet*, valvata millegi *järele*.

Kirjakeeles ning ka terminoloogias eristatakse sõnu *riie* ('materjal', nt kangas) ja *rõivas* ('riidest, nahast, kummist vm kandmiseks valmistatud valmisese', nt kleit, ülikond, kasukas või nahkjope). Peaaegu kõigis meie naaberkeeltes eristatakse samuti mõisteid *riie* ja *rõivas*.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Tartu omavalitsusorganite õigusaktides rõivast ei tunta. (TLV 25.04.2002. a määruses nr 16 on järjekindlalt kasutatud sõna *riie*.)

Enamasti on eristatud sõnu *pärast* (ajalises tähenduses) ja *peale* ('lisaks'). Seegi eristamine on meie kõigis naaberkeeltes olemas. Õige on *pärast vastuvõttu* (millal?) ja *peale koosolijate* (lisaks koosolijatele). TLV 18.01.2001. a määruse nr 12 punktis 3.2 on aga *peale paigaldusloa saamist* (õige: *pärast paigaldusloa saamist*).

Vene keele mõjul on *kohe* asemel kasutatud *koheselt* ühendis ... *tuleb ... maha võtta koheselt* (TLV 18.01.2001. a määruse nr 2 lisa nr 1 p 6.2). Ilmselt on sama päritolu ka sõna *läbi* sõna *kaudu* asemel, näiteks ... *esitavad materjale linnavalitsuse istungile läbi linnavalitsuse struktuuriüksuse* (TLV 11.05.2002. a määruse nr 16 p 3.8). Sõna *läbi* väärkasutus on levinud eriti kõnekeeles, näiteks *läbi otsuste, läbi poliitika, läbi aktuaalse kaamera, läbi naiste*.

Vääralt on kasutatud ka sõna *teisalt* 'mujalt, eemalt'. Kui lauses on vastandus sõnaühendiga *ühelt poolt*, siis peab loogiliselt järgnema ka *teiselt poolt*. Lauses *Ühelt poolt ... on rangemad nõuded kaasa toonud usaldusvääruse kasvu, kuigi teisalt* (peaks olema *teiselt poolt*) on suhteliselt suurte varade mahuga ... (TLV, Tartu ettevõtted 1998–2000, lk 15).

Väär on sõna *eelpool* sõna *eespool* asemel: *puuduvad vahendid eelpool nimetatud hinnangu tellimiseks* (TLV 23.09.2001. a määrus nr 19 p 5.10.5). Sõnad *eespool* ja *eel-* on samatähenduslikud, nt *eespool esitatud* (näide) ehk *eelesitatud* (näide). Sõna *eespool* kirjutatakse järgnevast sõnast lahku, *eel-* aga kokku.

Viimasel ajal on vähese loogikatundmise tõttu levimas vääranaloomilisi lahendusi sõnade kokku- ja lahkukirjutamisel. Nimisõna ees kirjutatakse nn abimäärsõnad (sisulise tähendusega) *v-*, *nud-*, *tud-* ja *mine-* vormiga kokku. Sellised sõnad on *ette*, *vastu*, *juurde*, *ära*, *kõrvalt* (*kõrvale*, *kõrvalt*), *maha*, *üles*, *alla* (*all*, *alt*) jt. Vaadeldavates aktides on enamasti ka õigesti kirjutatud: *ettevalmistatud materjalid, juurdekuuluvate materjalidega, vastuvõetud määrused* jt. Siiski leidub mõni eksimus: ... *muuta paigaldusloa välja andmiseks esitatava avalduse vormi* (TLV 18.01.2001. a määruse nr 3 lisa p 4). Abimäärsõna kirjutatakse lahku üksnes siis, kui ta on leksikaalse tähendusega: *välja* (st õue) *jooksnud pois, kõrvale pandud plaaster* (vrd *koolist väljaheidetud pois, kõrvalepandud materjal*). Kokku ei kirjutata iseseisvaid sõnu: *hiljuti alanud kevad, äsja asutatud selts, koju jõudnud laps, teatrist saadud elamus* jt. Õige on niisiis kirjutada ka *asjasse puutuv dokument*. Väär on seega ... *otsustab komisjon pakkujalt asjassepuutuvate dokumentide nõudmise* (TLV 23.09.2001. a määruse nr 19 p 5.10.4).

Punkti ärajätmine on põhjustanud väära arusaamise: ... *mille kohaselt paigaldusluba hakkab kehtima 5 tööpäeval pärast nimetatud isikule ... soodustuse või vabastuse andmise* (TLV 23.09.2001. a määruse nr 19 p 3.2). Kas paigaldusluba hakkab kehtima *viiel tööpäeval* või *viieldal tööpäeval*?

KEEIE- JA TÕIKEPROBLEEME

Pidevalt kasutatakse sõna *kuna* sidesõna *sest* asemel. Meenutagem, et põhjus- ja otstarbe-lausetel puhul on *sest* 'sel põhjusel, sel otstarbel': *hilinesin, sest buss jäi tulemata; ostsin pileti eelmüügist, sest tahtsin kindlasti Helsingisse sõita*. Sõna *kuna* ühendab lauseosi, kus mitu tegevust toimub samal ajal: *sõitsime naisega ekskursioonile, kuna lapsed jäid hoidjaga koju; mina läksin kinno, kuna õde jäi õue*.

Puudusi on ka sõnade järjestuses ja lausestamises: ... *tutvuda kõikide osaihingu dokumentidega* (TLV 9.05.2002. a otsuse nr 550 lisa p 5.5); ... *võtmiseks istungi päevakorda on vastava linnavalitsuse struktuuriüksuse juhataja otsustada* (TLV 11.05.2002. a määruse nr 16 lisa p 3.1). Õige on *osaihingu kõikide dokumentidega ja linnavalitsuse asjaomase struktuuriüksuse*. Tuleb hoolikalt jälgida täiendi paigutamist õige sõna ette, et ära hoida arusaamatusi (mis on *vastav linnavalitsus sõna struktuuriüksus ees?*).

Üsna loogikavaba on järgmine lõik: *omanik on kohustatud tagama oma koera või kassi reostuse kohese koristamise, kui see on reostanud üldkasutatava ruumi, transpordivahendi, hoovi, tänava, õppeplatsi või muu avaliku koha* (TL-i 7.02.2002. a määruse nr 103 p 3.1.3). Tekib küsimus, kes on koera või kassi reostanud, mille kohta käib *see*. Tartu koerte ja kasside omanikud võivad olla julged: sõnastus on nii segane, et selle alusel ei saa kedagi karistada, kohtus kaotab linnavalitsus protsessi linnavolikogu halvasti sõnastatud sätte tõttu nagunii.

Võõrapärasusena tuleb käsitada *ja ei* kasutamist eitavas lauses *ega* asemel: *Selline piirang on põhjendamatu ja ei ole kooskõlas põhiseaduses sätestatud...* (TL-i 7.02.2002. a otsuse nr 496 preambul). Õige on ... *ega ole kooskõlas...*

Palju on komavigu. Reeglite järgi eraldatakse osalused põimlauses komadega.

Näiteid:

... on õigus taotleda isikul, kelle elukohana Eesti rahvastikuregistris on registreeritud Tartu linn[.] ja isikutel, kellel on õigus saada vältimatut sotsiaalabi. (TL-i 25.04.2002. a määruse nr 109 p 1.3). *Linnavalitsuse istungid on kinnised[.] kui linnavalitsus ei otsusta teisiti* (TLV 11.05.2002. a määruse nr 16 lisa p 4.15). Koma panekul on oluline mõista osalause te paigutust ja õeldise olemasolu (ka sõnadega *kui* ja *nagu* algavates osalauasetes). Eba-järjekindlust on ka *des*-lausete konstrueerimisel.

Arvutitöötajate praak on side- ja mõttekriipsu äravahetamine. Meenutagem: sidekriips on lühike, mõttekriips pikk, tühjad täheruumid ei tee sidekriipsu mõttekriipsuks. Isegi sama liiki alljaotistes on side- ja mõttekriips vaheldumisi (TL-i 7.02.2002. a määruse nr 103 p 1 alljaotised).

Eksimustest hoolimata on Tartu linna omavalitsusorganite määrused ja korraldused arusaadavalt ja enamasti veatult vormistatud. Volikogu viimase aja dokumendid on allkirjastanud

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Tartu Linnavolikogu esimees Aadu Must ning linnavalitsuse otsused ja määrused linnaeja Andrus Ansip ja sekretär Jüri Mölder.

Et kujuneks üldpilt, on vaja analüüsida ka Tallinna või mõne väikelinna või valla dokumente. Loodetavasti on selleks edaspidi võimalusi.

EDUARD VÄÄRI,
TÜ emeriitprofessor

KEEIE- JA TÕIKEPROBLEEME

SUHTES ja ÜLE

Sõnade järjekord sagedussõnastikus muutub aina. Ikka kerkib mõni sõna – vahel ka ootamatult – mitukümmend kohta kõrgemale, kui ta seni oli. Umbes nagu tennisel, kui teise saja sisse kuuluv mängija võidab ühel turniiril mitut temast kõrgemal seisvat mängijat ja jõuab korraga esimese saja hulka. On siiski suur erinevus. Tennisist ei koli elama selle mängija korterisse, kes oli enne edetabelis tema nüüdsel kohal ega viska seal enne elanud mängijat välja. Sagedussõnastiku kerkesõnad aga kipuvad tihtilugu tähendama hoopis muud, kui nad tähendasid enne tõusu, tungivad teiste sõnade tähendusala, tahavad tähendada seda, mis teised sõnad enne tähendasid. Ja tekitavad sellega segadust.

Head näited niisugustest laiutajatest on sõnad *suhtes* ja *üle*.

Suhtes tähendab „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ järgi:

1. põhisõnaga märgitud arvestades, sellega võrrelduna, suhestatuna;
2. asjus, küsimuses, (millegagi) seoses;
3. vastu.

Näiteid.

1. *Justiitsministeeriumi hoone suhtes asub Läti suursaatkond teisel pool tänavat.*
2. *Vangil ei ole kindlust oma tuleviku suhtes.*

Kolmandat näidet ei tohiks tuua, sest „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999“ väidab, et *suhtes* ei tähenda *kohta, vastu, üle*.

Kuid siiski. Näiteks *ära ole enda suhtes karm* on õigupoolest *ära ole enda vastu karm*. Kuritegu, mis on *suunatud ärimehe suhtes* (kuuldud TVst, politseiametniku suust) on tegelikult *kuritegu ärimehe vastu*. Ja *vaidlus tuleviku suhtes* on ju *vaidlus tuleviku üle*.

Mõnikord on *suhtes* asemel otstarbekam ja õigem kasutada käändelõppu. Näiteks *tellimuste hulga suhtes ei saa ma hoobelda* peaks kõlama *tellimuste hulgaga ei saa ma hoobelda*.

Üle on kord konkreetses – *läks üle tänava, hüppas üle lati* –, kord ülekantud tähenduses – *oli rõõmus kingituse üle, pingutas end üle*. Esimesel juhul näikse asi üldiselt korras olevat, teisel tuleb ette nihkeid.

Valimistel ei käi rebimine *300 koha üle*, vaid *300 koha pärast*, kokka ei arvustata *halva toidu üle*, vaid *halva toidu pärast*, võitlust ei peeta *raha üle*, vaid *raha pärast*, skandaal et teki *võltsimise üle*, vaid *võltsimise pärast*. Huvi ei tunta *millegi üle*, vaid *millegi vastu*, ei protesteerita halbade *töötingimuste üle*, vaid halbade *töötingimuste vastu*.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Ka üle kipub käändelõppude kasutusala. Väide, et *Arafat ei tagane nõudest Jeruusalemma* üle on õigel kujul *Arafat ei tagane nõudest Jeruusalemmale*. Mööbli müümine üle Interneti on mööbli müümine *Internetis* (või *Interneti kaudu*).

Omaette lugu on spordireporterite lemmikväljenditega: *hüppas rekordi üle, jooksis rivaali üle* jts. Tavaliselt öeldakse *ületas rekordi, võitis rivaali*. Et asi pole päris õige, selgub juhtudest, nagu *A sõitis B üle* (nt autovõidusõidul), *N tõukas Mi üle* (nt kuulitõukes).

Lõpuks küsigem, miks säärased nihked tekivad. Tundub, et peamine põhjus on vähene lugemus. Inimene, kes on vähe lugenud häid eestikeelseid tekste, ei tea, kuidas eesti keeli öeldakse.

UNO LIIVAKU

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

KAS LIISINGLEPING VÕI LIISINGULEPING?

1990. aastate eesti panganduskeeles on esile kerkinud rühm võõrsõnu, mis liitsõna täiend-osana kalduvad liituma nimetavas käändes. Nende hulgas on nii uuemaid laene, nagu *liising* ja *faktooring*, kui ka vanemaid, nagu *senior*, *juunior* ja *operaator*.

Kuigi tegelikus terminitarvituses eelistatakse enamasti nimetavalist liitumist, käibivad paljud sõnad kahel kujul. Näiteks *liisingfirma* ja *liisingufirma*, *liisingleping* ja *liisinguleping*, *liisingmakse* ja *liisingumakse*, *liisingperiood* ja *liisinguperiood*, *liisingtaotlus* ja *liisingutaotlus*, *liisingtehing* ja *liisingutehing*, *liisingvara* ja *liisinguvara*; *faktooringfirma* ja *faktooringufirma*, *faktooringleping* ja *faktooringuleping*, *faktooringtehing* ja *faktooringutehing*.

Üsna vähe on neid sõnu, kus täiendosa on liitunud ainult omastavas käändes. Sellised on näiteks *liisingusaaja*, *liisingutaotleja*, *liisingutingimused*. Rööbiti omastavalise liitumisega esineb ka lahkukirjutust: *liisingu divisjon*, *liisingu intress*, *liisingu taotleja*; *faktooringu arve*, *faktooringu limiit*, *faktooringu teenus*.

Niisama kirevat pilti pakuvad oskussõnastikud: *liisingfirma* ja *liisingufirma*, *faktooringleping* ja *faktooringuleping* jne, kuid üksnes omastavas käändes täiendosaga *liisinguandja* ja *liisinguvõtja*.

„Eesti entsüklopeedia” 1999. aastal ilmunud lisaköites (13. köide. A–X. Register) on artiklis „liising” näiteid vaid omastavalise liitumise kohta: *liisinguandja*, *liisinguvõtja*, *liisingutehing*. „Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999” artiklites „liising” ja „faktooring” on nimetavalise liitumisega *liisingtehing*, *faktooringtehing* ja omastavalise liitumisega *liisinguandja*, *liisinguvõtja*, *liisingufirma*, *liisinguleping*, *liisingutaotlus*, *liisingutähtaeg*, *liisinguvara*; *faktooringufirma*, *faktooringuleping*.

Sõnade *liising* ja *faktooring* liitmise raskustest annab tunnistust ka Eesti Keele Instituudi keelenõuande kartoteek. Aastail 1995–1999 on näiteks küsitud, kas õige on *liising-* või *liisingufirma*, *liising-* või *liisinguleping*, *liising-* või *liisingutaotlus*, *liising-* või *liisingutehing*, *faktooring-* või *faktooringuleping*. Nõu on küsitud ka kokku- ja lahkukirjutuse kohta: *liisingu divisjon* või *liisingudivisjon*, *liisingu osakond* või *liisinguosakond*.

Oskuskeeles käib sõnade liitmine põhiosas samade reeglite järgi mis üldkirjakeeleski. Omastavas käändes liidetakse näiteks kuuluvusseosele osutavad sõnad ja sihitisliku tähendusega sõnad. Nimetavas käändes liituvad aga niisugused sõnad, mis märgivad põhiosaga nimetatud eseme või olendi ehituslikult või funktsionaalselt olulist tunnust. Olgu öeldud, et tunnuse esiletõstuga on tegemist ka juhtudel, kus liitsõna täiendosa märgib seda, kes või mis põhisõnaga nimetatu on.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Sihitisliku täiendsõna puhul on tegelikus terminitarvituses tõepoolest olnud eelistatum omastavaline liitumine: *liisinguandja*, *liisingusaaja*, *liisingutaotleja*, *liisinguvõtja* (võrdle siiski kaheti käibiv *liisingutaotlus* ja *liisingtaotlus*). Seevastu kuuluvusseosele osutavaid sõnu on liidetud nii omastavaliselt kui ka nimetavaliselt: *liisingleping* ~ *liisinguleping*, *liisingumakse* ~ *liisingumakse*, *liisingperiood* ~ *liisinguperiood*, *faktooringleping* ~ *faktooringuleping*, *faktooringlimiit* ~ *faktooringulimiit*; ja ka ainult nimetavaliselt: *liisingobjekt*. Kaheti on liidetud ka näiteks otstarvet, funktsiooni näitavaid täiendsõnu: *liisingufirma* ~ *liisingfirma*.

Omastavalist liitumist on rakendatud ka näiteks tunnuse esiletõstu korral, kui reeglipärane oleks nimetavaline liitumine: *liisingufinantseerimine* pro *liisingfinantseerimine* (*liising* on ise üks finantseerimisvorm), *liisingutehing* pro *liisingtehing*, *faktooringutehing* pro *faktooringtehing* (nii *liising* kui ka *faktooring* on liik tehinguid).

Täiendosi *juunior* ja *senior* on panganduskeeles (sõnastikes nad veel ette ei tule) liidetud üksnes nimetavaliselt: *juuniorhoius*, *juuniorkaart*, *juuniorkonto*, *seeniorkonto*. Kui arvestaksime täiendsõna funktsiooni, peaksime siin aga liitma pigem omastavaliselt: *juuniorihoius*, *juuniorikaart*, *juuniorikonto*, *seeniorikonto* (juuniori ja seeniori all on harilikult mõeldud vastavalt alla 18- ja üle 60-aastaseid kliente). Nimetuses *seenior klient* on nimetav käänne õigustatud, sest täiendsõna *senior* ja põhisõna *klient* on omavahel osalise ühtivuse suhtes (klient on ühtlasi seenior). Üksnes nimetavalise liitumisega on tegelikus terminitarvituses ka näiteks *operaatoriteenus* 'teenus, mille puhul telefonipanga klienti teenindab operaator' (võrdle *automaatteenus* 'teenus, mille puhul telefonipanga klienti teenindab automaatvastaja').

Selle taga, et täiendosisel *liising* ja *faktooring* nimetavas käändes liituma kalduvad, võib oletada osalt inglise keele mõju: võrdle eesti *liisingfirma* ja inglise *leasing company*, eesti *faktooringfirma*, *faktooringleping* ja inglise *factoring company*, *factoring contract*. Seal, kus inglise keel otsesest eeskujuga ei anna, on liidetud ka pigem täiendsõna funktsiooni arvestavalt: võrdle eesti *liisinguandja* ja inglise *lessor*, eesti *liisinguvõtja* ja inglise *lessee*. Muide, samasugust tugevat, kuigi ka niisama ebajärjekindlat nimetavalise liitumise kalduvust on varasemast ajast täheldatud inglise laenudel *tennis* ja *treening*. Inglise keelest tervikkujul laenatud liitsõnade toel on nimetavas käändes liidetud muidki sama täiendsõnaga liitsõnu.¹

Olemasoleva materjali põhjal on raske otsustada, kuivõrd on inglise keel mõjutanud täiendosade *juunior* ja *senior* liitumist. Nimetuse *operaatoriteenus* inglise vastes on aga hoopis omastav: *operator's service*. Eesti *automaatteenus* on inglise *answering machine service*, sõna-sõnalt: automaatvastaja teenus. Nimetavaline liitumine oleks põhjendatud juhul, kui täiendsõna märgib vahendit, kuuluvusseos eeldaks omastavalist liitumist. Kuid *automaat-*

¹ R. Kull. Vormitüübi mõju võõrsõnalise esikomponendi liitumisele. – Keel ja Kirjandus 1966, nr 5, lk 290.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

teenus võib lähtuda ka sõnaühendist (*automaatne teenus* → *automaatteenus*), mille eeskujul on omakorda moodustatud konsonantliitumisega *operaatorteenus* pro *operaatoriteenus*.

Võõrsõnalise eesosise liitumist võib mõjutada ka sõnade häälikuline ehitus. Nimelt on mõnedel kolmandaväلتistel võõrsõnadel, sealhulgas kahesilbilistel *album*- ja *number*-tüüpi sõnadel kalduvus liituda nimetavaliselt.² Siin vaadeldavatest sõnadest kuulub *album*-tüüpi kolmandaväلتeline kolmesilbiline *operaator* (ÕS 1999 tüüp *redel*), kolmandaväلتelised *juunior* ja *senior* on *muuseum*-tüübi sõnad, mida on lubatud käänata ka *album*-tüübi järgi (ÕS 1999 tüüp *akvaarium*). Nimetavas käändes kipub liituma näiteks sellinegi *album*-tüüpi sõna nagu *maakler*: *maaklerteenused*, *maaklerleping* (pro *maaklerteenused*, *maaklerileping*).

Teiseväلتelistest võõrsõnadest liituvad nimetavaliselt ainult üksikud, peale juba eespool nimetatute (*tennis*, *treening*) ka näiteks *album*-tüüpi kuuluvad *deebet* ja *kreedid*: *deebetsaldo*, *kreeditsaldo*. 1990. aastate panganduskeeles on siia lisandunud eeskätt *deebetkaart* (võrdle samuti nimetavalise liitumisega *krediitkaart*). Nimetavaliselt on juba liidetud ka *deebetkäive*, *kreedikäive*.

Võõrsõnalise eesosise allutamisel oma keele liitumisreeglitele tuleb esile kaks põhilist suunda: erialasemale keeletarvitusele ja uuemale kirjakeelele üldse on omane võõreesosiste ülevõtmine ja rakendamine konsonantliitumustena; vanemas rahvakeeles on püütud kõike võõrast omastavasse käändesse paneku kaudu konkretiseerida, lahti mõtestada. Tiiu Erelt on oskuskeele vajadustest lähtudes andnud soovituselt üldiselt järgida omastavalise ja nimetavalise liitumise reegleid, ent mingil määral arvestada ka juba toimunud liitumistüübi üldistumist.³

Meid huvitavate võõreesosiste hulgas on nii üsna kõikuva liitumisega *liising* ja *faktooring* kui ka üksnes nimetavas käändes liitunud *juunior* ja *senior*. Kahe viimase puhul kerkibki küsimus, kas mõõnda nimetavalist liitumist, mis näib olevat üldiselt omaks võetud, või liita kuuluvust märkivad täiendsõnad siiski nende funktsiooni põhjal. Teise variandi kasuks räägib võimalus väljendada täiendsõna vormi kaudu selgemini erisugust tähendusis: *seeniorklient* 'klient on seenior' ja *seeniorikonto* 'seenior(kliend) i konto', samuti *juuniorihoius*, *juuniorikaart*, *juuniorikonto* 'juunior(kliend) i hoius, kaart, konto'.

Erinevalt *juunior*- ja *senior*-sarjast pole *liising*- ja *faktooring*-sarjas nimetavaline liitumine veel päriselt üldistuda jõudnud, mistõttu ka väljavaated rakendada täiendsõna liitmist tema funktsiooni põhjal, et saavutada sarjas senisest suuremat korrapära, on paremad. Üks võimalikke variante, millele siin toetuda, võiks olla seesama ÕS 1999s esitatud: nimetavas kään-

² Samas, lk 291.

³ T. Erelt. Eesti oskuskeel. Tallinn: Valgus, 1982, lk 89.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

des liisingtehing, faktooringtehing ja omastavas liisinguandja, liisinguvõtja, liisingufirma, liisinguleping, liisingutaotlus, liisingutähtaeg, liisinguvara; faktooringufirma, faktooringuleping.

MAIRE RAADIK,
Eesti Keele Instituudi teadur

KEEIE- JA TÕIKEPROBLEEME

ÕIGUSAKTI TÕLGE EESTI KEELEST INGLISE KEELDE JURISTI PIIGU LÄBI

On üldteada, et Eesti kuulub Euroopa kontinentaalõiguse ehk romaani-germaani õigussüsteemi. Ka eesti õiguskeel lähtub kontinentaalõigusele omasest mõistete süsteemist. Eesti õigusaktide tõlkimisel inglise keelde on kõige suurem probleem kontinentaalõiguse mõistete ülekanndmine üldise õiguse ehk *common law* keelde. Tavaliselt kasutab inglise keel üldise õiguse mõistestikku, kuid esineb ka erandeid, kus inglise keel lähtub kontinentaalõiguse mõistete süsteemist (nt Québeci provints Kanadas, Louisiana osariik Ameerika Ühendriikides). Need erandid pakuvad tõlkijale hindamatut abi, sest nad annavad võimaluse kasutada kirjeldava tõlkimise asemel olemasolevat korrektset terminoloogiat. Selle artikli eesmärk on anda näidete varal ülevaade eesti õigusaktide inglise keelde tõlkimisel tekkivatest tüüpilisest probleemidest.

Sissejuhatuses lühike selgitus mõiste *common law* ehk **üldine õigus** võimaliku tõlgendamise kohta. Mõistet *common law* võib kasutada kahes tähenduses. Selle laiem tähendus hõlmab kõigi Angloameerika maade õigusnormide, tavade, juriidiliste protseduuride ja pretsedentide kogumit. Kitsamas mõttes on see aga *common law* süsteemi järgivate kohtute kohaldatav pretsedendiõigus, s.o üldise õiguse normide kogum, mis on loodud kohtute õigustmõistva tegevuse käigus.

Selle põhjal võib öelda, et eesti keel ja inglise keel esindavad täiesti erinevaid õigussüsteeme, mille tõttu on välja kujunenud ka kattumatud õigusmõisted. Ajalooline areng on omakorda tinginud eri suundades arenenud õigusliku mõtteviisi ja õigusallikate erinevuse.

Lisaks keele ja õigussüsteemide erinevusele tuleb inglise keelde tõlkimisel silmas pidada veel üht olulist nüanssi – Eesti Vabariik on võtnud ametliku suuna ühineda Euroopa Liiduga. Et saada Euroopa Liidu liikmesriigiks, tuleb Eestil üle võtta kõik ühenduse õigusnormid. Selleks peab need loomulikult tõlkima, avaldama, kõrvaldama vastuolud Eesti õiguse normidega, võtma vajaduse korral vastu ka täpsustavaid rakendusnorme jne. Olles niigi mitmete, nii liikmesriikide kui ka institutsioonide vaheliste kompromisside tulemus, on Euroopa Liidu õigusaktid sageli üsna raskesti mõistetavad ja tõlgitavad, sest liikmesriikide õigusterminoloogia on kultuuriti erinev.

Euroopa Liidu õigusaktides kasutatakse tihti võimalikult laia tähendusväljaga termineid, mis oleksid arusaadavad kõigis liikmesriikides. Samas tuleb tõlkimisel arvestada asjaolu, et liikmesriigi õigusaktides kasutatakse selle liikmesriigi õigussüsteemile omast terminoloogiat. Seetõttu on Euroopa Liidu õigusaktide ingliskeelsetes tekstides nii *common law*'le kui ka Euroopa kontinentaalõigusele omast terminoloogiat.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

Eesti uuemate, Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olevate õigusaktide inglise keelde tõlkimisel on abiks asjaomase eelnõu ettevalmistamisel aluseks võetud Euroopa Liidu õigusakti ingliskeelne versioon, kuid terminoloogia valikul tuleb kindlasti arvestada ka Eesti õiguse omapära.

Järgmiste näidete varal püüan selgitada, mida mõeldakse mõistete erinevuse all. Näited peaksid ilmestama õigusakti tõlkija probleeme, ülesandeid ja eesmärke.¹ Tõlkijal on oluline aru saada, millest on tekkinud erinevused, ning mõista oma vastutust üldise õiguse keeles kontinentaalõiguse mõistete ja põhimõtete edasiandmisel. Seetõttu on oluline, et õigusmõiste edasiandmine inglise keeles algab mõiste lahtimõtestamisest emakeeles, millele järgneb vaste otsimine inglise keeles. Kõik see nõuab rühmatööd, s.o mitme eriala esindaja panust. Õigustõlge ei ole sõnasõnaline tõlkimine. Terminite ja fraaside tõlkimisel on oluline ära tunda probleem ning pöörduda selle lahendamisel juristi või kui tegemist on muu eriala terminiga, siis terminoloogi või eriala terminoloogiat tundva spetsialisti poole.

Õigusaktide eesti keelest inglise keelde tõlkimisel tekkivaid probleeme illustreerivad järgmised näited:

1) **käendust** kasutatakse terminina nii kriminaalõiguses kui ka eraõiguses. Kriminaalõiguses tähendab see järelevalvet ja kasvatustliku mõju avaldamist, eraõiguses aga kohustust vastutada koos võlgnikuga solidaarvastutuse põhimõttel. Seega tuleb üldises õiguses leida vastavad mõisted, milleks kriminaalõiguses on *probation* ning eraõiguses *surety*. Praegusel juhul suuremat probleemi ei teki, sest kahe õigussüsteemi mõistete sisu kattub.

2) **solidaarse vastutuse** üks ingliskeelne vaste on *joint and several liability*, kuid kasutada seda üldise õiguse terminit ei saa, sest Euroopa kontinentaalõiguse traditsiooni kohaselt on see termin inglise keeles *solidary liability*. Kontrollimaks, kas termin on kasutusel pigem tavaõiguslikes maades, tuleb aluseks võtta asjakohase õigusharu sõnastik.²

3) **õiguste loovutamine** on mõiste, mille sisu tuleb enne ingliskeelse vaste üle otsustamist kindlaks teha, sest inglise keeles võime valida kahe kontseptsiooni vahel:

- a) *assign* – õigus loovutatakse isikule, kelle on kindlaks määratud loovutaja;
- b) *waive* – loobumine, mille tulemusel õigus kustub.

4) **asukohale** leiame vaste aga olenevalt sellest, kas tegemist on juriidilise isiku asukohaga või mitte. Esimesel juhul on vasteks *seat*, teisel juhul aga *location*.

¹ Artikli kirjutamisel on kasutatud EÕTK inglise-eesti õigustõlke käsiraamatut.

² Näiteks tsiviilõiguse puhul saab ammandava vastuse: Private Law Dictionary and Bilingual Lexicons. Québec, 1991.

KEELE- JA TÕIKEPROBLEEME

5) *põhimääruse* vaste on *statutes*. *Äriühingu põhikiri* tuleks üldjuhul tõlkida *articles of association*; kui aga on tegemist *liidu* või *asutuse põhikirjaga*, on vasteks *statutes*. Põhjus on asjaolu, et *articles of association* on spetsiifiline termin äriühingu asutamisel vastuvõetava dokumendi kohta.

Need on vaid viis näidet tekkivate probleemide mitmekülgsuse kohta, millele peab tõlkimisel tähelepanu pöörama. Igale probleemile tuleb läheneda õigusaktiga seonduvaid asjaolusid silmas pidades ning arvestades, et ingliskeelse tõlke eesmärk on edasi anda Eesti õiguse sisu.

MARI SUTT,
Eesti Õigustõlke Keskuse
õigustoimetaja

ARVAMUSI

KEELEKORRALDUSE VÕIMALUSED JA TAKTIKAD

(Ettekanne 14. märtsil 2002 Tartus toimunud emakeelepäeval „Keelest ja meelsusest“)

Eesti keeles on kaks toredat sõna *tõmbetuul* ja *tuuletõmme* (laenatud muidugi otsejoones saksa keelest, kus on vastavalt *Zugwind* ja *Windzug*). Tavaliselt on raske ette kujutada tuult, mis võiks inimest tõmmata. Tuul on ikka midagi väljaspoolset, mis tõukab, lükkab, on päri või vastu, mis rebib, tormab või jääb vakka. Sellist õhuliikumist, mida võiks nimetada *tõmbetuuleks*, saame ehk kogeda vaid ahjulõõris, tolmuimeja toru otsa juures või tuulispasa epitsentris. Tavaliselt on tegu ikkagi meie ümber või kohal möllava õhuliikumisega, Eestimaale nii harjunud olustikuga, et Gustav Suits sai sellest Eesti tähistamiseks sümboli väärtusega metafoori – Tuulemaa.

Tuldagu *tõmbetuule* juurde pärastpoole tagasi, esialgu piiratud aga tavapärasemate tuultega, mis on eesti kirjakeelt kujundanud ja juhtinud. Kusjuures ma ei süveneks keelekorralduse ajalukku mitte niipalju keeleteaduse kui hoopis sotsiaalse külje pealt. Nimelt pole eestlane läbi kogu oma ajaloo tundnud erilist tõmmet ei kirjakeele ega keelekorralduse poole, vaid teda on erinevate jõudude poolt sinna suunda kogu aeg lükatud ja tõugatud.

Keeles ja Kirjanduses kirjutab Kristiina Ross, kui tarbetult ja ülekohtuselt on eesti keelekorralduse ajaloost välja radeeritud baltisaksa pastorite roll eesti kirjakeele rajamisel.¹ Pastorite eesti keelest ja vanast kirjaviisist üldse on pisut halvustavalt kirjutatud juba professor **Arnold Kask**.² Säärane hinnang on jõudnud isegi ENE-sse märksõna **eesti keel** all. Tundub, et K. Rossil on tuline õigus. Georg Mülleri jutlustega 16. ja 17. sajandi vahetusel, Heinrich Stahli piiblitõlkimisega 17. sajandi algul ja piiblikonverentsidega sellesama sajandi lõpul tõugati kirjaoskamatu eestlane ninapidi omaenese keele kirjutatud kujju. Muidugi tehti seda ennekõike kristliku misjoni kaalutlusel, ja pole raske Aleksis Kivi “Seitset venda” meenutades ette kujutada, kui raske see kirjasõna omandamine toonastele pärisoristele talupoegadele ikkagi võis olla! Nn vana kirjakeel on tänase päeva vaateveerult küll raskepärane ja mitte nii foneetiline kui uuem kirjakeel, mis kujunes Rosenplänterist, Faehlmannist, Õpetatud Eesti Seltsist alates ning Ahrensisist ja paljudest teistest mõjutatuna alles 19. sajandi lõpuks, mil keelekorraldusse olid sekkunud juba ka eesti soost keeleteadlased K. A. Hermann, M. Veske jt. Aga vanemal kirjakeelel on oma münt, mis pole oma stiilivõimalust kaotanud tänaseni.

Ent tähtis pole mitte ainult keelemeeste toimimine, vaid ennekõike tavaliste keelekõnelejate, meie rahvusaaslaste suhtumine oma keelde. Kuigi juba vennastekoguduste liikumine ja hilisem rahvuslik ärkamine tekitas rahvas tohutu haridusjanu ning ühtlasi eesti kirjakeele

¹ K. Ross. Baltisaksa pastorid ja eesti keel. – Keel ja Kirjandus 2002, nr 4, lk 225–230.

² A. Kask. Eesti kirjakeele ajaloost I. Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder, Tartu, 1970, lk 5. Õigluse nimel tuleb küll öelda, et Arnold Kase loengutest seesugust hinnangulist muljet ei jäänud, nähtavasti pidas professor vajalikuks ettevaatuse mõttes ja üsna ajastuomaselt anda kirjalikus tekstis balti pastorige kriitilisem hinnang, kui ta ise arvas.

ARVAMUSI

kindlustumise ja üldistumise, on juba neist ammustest aegadest alates saanud eestlast ka teatav rahulolematuse oma kirjakeele kujuga. Selgus, et maailmas on palju vajalikke, eriti rohkesti aga abstraktseid mõisteid, mille väljendamiseks pole eesti keeles sõnavorme. Algas tänaseni jätkuv sõnavara täiendamine uudissõnade ja tuletiste abil. Esimesed eesti haritlastepõlvad said kõik võõrkeelse hariduse ja püüdsid siis selle hariduse põhjal eesti keelt n-ö järele vedada. Hakatust tegi juba Fr. R. Kreutzwald, kelle “Ma-ilm ja mõnda...” sisaldab rohkesti uudissõnu, mida eesti keel seni ei tundnud.

Emakeel on keeletarvitaja jaoks kummaline keel, sest teda ei saa valmisajana ära õppida nagu võõrkeelt. Kõigepealt saab laps emakeele selgeks juba varases eelkoolieas, ent koolipõlves alustab ta selle õppimist uuesti, nüüd juba kirjakeele kõiki konventsioone pähe tuupides. Sest meeletu protsent kirjakeele olemusest koosnebki igasugu rituaalsetest, mitte lingvistilistest seikadest (ortograafia, interpunktsioon, suur ja väike algustäht). Neid seiku me üksteisest arusaamiseks suulises pruugis ei vaja, nad on rohkem nagu käitumisreeglid, et end ühiskonnas kenasti ja viisakalt üleval pidada. Ning kõigele lisaks muutub iga täiskasvanud keekekasutaja oma emakeele aktiivseks loojaks, tal on voli valida erinevate stiilide vahel, võtta kasutusele ja püüda levitada uusi sõnu ning väljendeid jne. Selline keelelooming toimib ilukirjanduses ja osalt ka ajakirjanduses kogu aeg.

Just seesugust keeletarvitaja aktiivsust püüdis ära kasutada 20. sajandi esimesel kümnendil nooreestlase Johannes Aaviku eestvõttel käima lükatud keeleuuendus. J. Aavik seadis eesmärgiks keele kui vahendi, kui tarviliku masina täiustamise. Seda sihti propageeris Aavik läbi kogu oma elu. Eesti keel pidi saama mitte ainult rakenduslikult täielikuks ja täpseks, vaid ka esteetiliselt nauditavaks. Põhiliselt Johannes Aaviku ideedest lähtub oma üldistavates käsitlustes ka meie ainus rahvusvaheliselt tuntud keelekorralduse teoreetik Valter Tauli, kelle tähelepanekuid ja soovitusi tänapäeval Kodu-Eestis just liiga tihti ei meenutata.³

Oma euroopalikest ja esteetilisest sihtidest hoolimata oli Johannes Aavik ülimalt veendunud rahvuslane. See aitas tal eestlaste rahvustunde toel oma keeleuuenduses saavutada tohutu populaarsuse, väga paljud ta neologismid ja uuendusettepanekud läksid iseseisvunud Eesti Vabariigis läbi just noore intelligentsi poolehoidu tõttu. Kui sellele kõigele lisada ka Akadeemilise Emakeele Seltsi asutamine ja innukas murdekogumise alustamine Andrus Saareste juhtimisel, Johannes Voldemar Veski tohutu töö terminoloogia korrastamisel, perekonnanimed eestistamine ja 19. sajandil alanud nn eestipäraste eesnimede väljanuputamine, siis näeme, et eesti kirjakeele normide väljakujunemine 20. sajandi esimestel kümnenditel polnud jällegi mitte ainult keeleteadlaste ja propagandistide ettevõtmine, vaid lausa üldrahvalik pidev aktsioon. Eesti keele kõnelejaskond ise korrastas oma keelt, võttis omaks uuendusi ja tõlkis suurtest keeltest vajalikke mõisteid ning sai kaasa keelekorraldusliku pisiku, mis süngel neljakümnendatel ja viiekümnendatel aitas vastu panna vene keele survele.

³ Vt **V. Tauli**. Keelekorralduse alused. Kirjastus Vaba Eesti, Uppsala, 1968.

ARVAMUSI

Eesti kirjakeele normistik kujunes välja ja jäigastuski põhiliselt 1950. – 1960. aastail. Osalt oli see tingitud tõesti sellest, et eesti keele kõrvale oli karjäärihimuliste kaasmaalaste jaoks ja üldisemaltki kerkinud ohtlikult konkureerima vene keel, aga osalt ka sellest, et eesti kirjakeele areng sajandi algusest saadik oligi jõudnud nüüd sinnamaale, et oli tekkinud kindel kirjakeele traditsioon. Tuleb silmas pidada, et selle traditsiooni kujundasid välja ikkagi sõjaeelse Eesti loovad haritlaspõlvad, kes juhindusid kõige üllamatest rahvuslikest sihtidest.

Pärast Teist maailmasõda sündinuil seesugust indu enam polnud, eesti keele loomise piskust polnud nad nakatatud. Pigem vastupidi, järjest uued aastakäigud noormehi tegid läbi pika sõjaväeteenistuse okupatsiooniarmees ja naasid sealt umbes seesugust segakeelt pursides kui Juhan Kunderi “Kroonu onu”. Normeeritud kirjakeele tuupimine hakkas keelekasutaja jaoks üha rohkem meenutama võõrkeele õppimist – keelekasutaja oli kaotanud oma loova osaluse kirjakeele kujundamisel. Sellest ka trots, mis löi välja Tapa keelepäeval 1970-ndate lõpul. Tänapäevase võime ehk öelda, et kirjakeele normijate võim oli keelekasutajaskonnast parasjagu võõrandunud, kirjakeele normingute õpetamine oli koolides muutunud omaette drillimiseks, keelekasutaja loovus, mis avaldus rahvakeeles, oli suhteliselt kõrvale jäetud. Siin tuleb tähele panna asjaolu, mida tänapäeval ehk enam ei mäletatagi – toona ei jõudnud ükski tekst trükki ehtsas autoriversioonis, vaid pidi läbi käima paljude toimetajate, sealhulgas keeletoimetajate ja korrektorite pliiatsi alt. Seda “tekstitöötlust” tehti peamiselt ideoloogilistel põhjustel, aga toimetajate endi eestvõttel ka kirjakeele puhtuse ja ilu nimel. Tekkis terve hulk üsna muretu autoreid, isegi ülikooli õppejõudude hulgas, kes oma teksti keelelisele vormistusele ei pööranudki eriti tähelepanu, sest nad olid kindlad, et kirjas- tustes ja toimetustes tehakse nende käkist kena söödav pirukas.

Niisugune oli olukord Tuulemaal, kui saabus nii poliitiline kui ka keeleline vabadus. Seda vabadust koges eesti keele kõnelejaskond nagu ikka igasugust vabadust. See oli vabadus vabalt õppida võõrkeeli ja suhelda võõrkeeltes kellega tahes, see oli vabadus vahendada ja kuulutada mis tahes informatsiooni ilma toimetajate ja korrektorite tsensuurita. See oli vabadus kirjakeele karme norme ignoreerida. Ning seda kõike ka tehti ja tehakse tänase päevani.

Täna keelekorraldajal pole Johannes Aaviku karismaatilist propagandistivõimu ega okupatsiooniaegse vabariikliku õigekeelsuskomisjoni seadusandlikku võimu. Tema taktika saab toetuda üksnes soovitamisele ja manitsemisele. Kuid samas pole tal õiget ja nähtavat tribüüni, kus sedagi teha – eesti kirjakeele probleemid huvitavad tänast ajakirjandust haruharva. 20. sajandi esimese poole põlvkonnad, kes kasvasid eesti kirjakeele kujunemisega käsikäes ja osalesid ise selles, ei ole enam tekstide toimetamisel ja korrastamisel aktiivselt tegevad. Kui okupatsiooniaastail tuli just nendest põlvkondadest kõige keeleteadlikumaid isikuid tõlkijate leeri, siis tänaseks on ka tõlkijaskond vahetunud. Noorem põlv tõlkijaid paistab silma eriti kehva emakeeleoskuse poolest, tõlgitakse enamasti sõna-sõnalt, eesti keele mitmesuguseid võimalusi kombineerimata ja katsetamata. Põhjuseks on siin osalt ka see, et kõrgkoolide võõrkeeleosakondades puudus pikka aega emakeeleõpetus ületõlde.

ARVAMUSI

Ent samas võime tunda heameelt, et õitsele on taas puhkenud rahva keeleloome ise kõige mitmesugusemates vormides. Ennekõike on uudne see, et esmakordselt eesti keele ajaloos on meil tekkinud täiesti kindel ja arvestatav släng – noortekultuuri toode, mis pakub ühteist üldkeeldegil ja vaba ajakirjanduse ning muu uuema meedia kaudu jõuab ka laiema üldsusele. Släng on vilgas muutuma, aga alati pudeneb sealt midagi ka päriseks. Meil peaks olema tarkust mitte toriseda slängi leviku üle, vaid üksnes rõõmustada, et tänane keelekasutaja on jälle hakanud emakeelt looma, olgu või seesugusel kujul.

Niisiis, meil on rõhuvate, tõukavate ja vastu puhuvate tuulte asemele tõepoolest siginenud *tõmbetuuled*. Enam ei ole küsimus selles, millist normingut keelekasutajale selgitada, vaid selles, millise keele meie rahvas üleüldse valib: kas emakeele, võõrkeele, mingi segakeele vm?

Arvatavasti on vaja kahte erineva karmusastmega kirjakeele standardit. Üks peaks olema terminoloogiapärasem ja sobima teaduskeeleks, õiguskeeleks, poliitika ja diplomaatia kasutuseks ning selles ei peaks olema mingisuguseid mõttetuid liberaalsusi. Selle kirjakeele kõrgema standardi saaksid valida need, kes vajavad oma erialal täpsust, nüansseeritust ja ehk isegi esteetilist kõrgumist. Samas on eriti ajakirjandusel vaja niisamuti kirjakeelset, aga märksa lõdvemat standardit, mis lubaks südametunnistuse piinadeta avaldada slängipärasemat või rahvakeelsemat teksti, seega kirjakeele standardit, mis sisaldab teatavat *licentia poetica*'t. Sest ka keele kasutajaskond on uues ühiskonnas märgatavalt diferentseerunud, jagunenud eri allkeelte harrastajateks.

Võõrkeelte mõju on kasvanud, eestlaste keeleline ja muu identiteet kõvasti kõikuma löönud. Keelekorraldus ei sõltu jälle kord ainult keelemeeste arvamustest ja kokkulepetest, vaid ühiskonna käitumisest oma emakeele suhtes. Taas näeme, et eestlane pole emakeelega rahul, ei pea seda keelt piisavaks, et tema kasutamiseiga piirduda. Kõik on jälle peaaegu nii nagu sadakond aastat tagasi: vabadus on, keel on, aga eestlane tahab ikka ja alati olla keegi muu. Eesti keelt ei ohusta ükski teine keel, eesti keele suurim probleem on tema kasutaja sotsiaalpsühholoogiline sättumus.

ANDRES LANGEMETS

ARVAMUSI

KAHJU ÕIGUSVASTANE TEKITAMINE EHK DELIKT?

Võlaõigusseaduses (edaspidi *VÕS*) on eraldi lepinguvälise kohustusena reguleeritud õigusvastaselt kahju tekitamisest tulenevaid võlasuhteid. *VÕS*-i § 1043 kohaselt tekib teisele isikule (kannatanule) kahju tekitanud isikul (kahju tekitajal) kohustus kahju hüvitada, kui ta on kahju tekitamises süüdi või kui ta vastutab kahju tekitamise eest seaduse kohaselt.

Seda, millal on kahju tekitamine õigusvastane, täpsustavad *VÕS*-i § 1045 ja sellele järgnevad sätted. Ka varem kehtinud tsiviilkoodeksi 41. peatükk reguleeris kahju tekitamisest tulenevaid kohustisi. Õigusvastaselt kahju tekitamisest tulenevaid võlasuhteid tuntakse ka Mandri-Euroopas, kus sellise võlasuhte iseloomustamiseks kasutatakse enamasti nimetust *delikt*, üldises õiguses aga terminit *tort*.

Autori arvates on igati põhjendatud ja asjakohane kasutada ka Eesti erialakirjanduses *õigusvastaselt kahju tekitamise* kõrval terminit *delikt*, mis on meie õigusteades tuntud, kuigi seni mitte eriti laialt kasutatav.

„Õigusleksikonis“ on *delikti* nimetatud lihtsalt õigusrikkumiseks.¹ „Mitmekeelse õigussõnaraamatu“ kohaselt on *delikt* ... kitsamas tähenduses selline õigusrikkumine, mille eest ei karistata, ainult kohustatakse kahju hüvitama.²

Delikti kasutamisel on suhteliselt pikaajaline praktika, mis ulatub välja Vana-Rooma *Lex Aquilia* aegadesse, kuigi ei Justinianuse ega ka Gaiuse „Institutsioonides“ seda otseselt defineeritud ei ole.³ Rooma õiguses nimetati *deliktiks* (ld *delictum*)⁴ sellist tegevust, millega *ex contractu* või *quasi ex contractu* on rikutud kannatanu absoluutseid subjektiivseid õigusi. Niisugused õigusrikkumised jagunesid kahte suurde rühma: *delicta publica* ja *delicta privata*.⁵ Sama terminit kasutatakse samasuguste kohustuste kirjeldamiseks kõigis Mandri-Euroopa õigussüsteemides, sealhulgas Põhjamaade ja Saksa õiguskirjanduses.⁶

Üldises õiguses kasutatakse *delikti* kui tsiviilõigusrikkumise kirjeldamiseks inglise keeles terminit *tort*, mis oma olemuselt sarnaneb deliktiga germaani õigumudeli tähenduses. *Tort* tuleneb ladinakeelsest sõnast *tortus* ('väänatud, moonutatud'). *Tort* on üldise õiguse teo-

¹ K. Maurer. Õigusleksikon. Tallinn, Interlex, 2000.

² Mitmekeelne õigussõnaraamat. Tallinn, Juura, 1999, lk. 34.

³ J. A. C. Thomas. The Institutes of Justinian, Juta & Co. Cape Town Wynberg Johannesburg, 1975, p 262.

⁴ Otsetõlkes ladina keelest tähendab *delictum* süütegu või eksimust – vt R. Kleis jt. Ladina-eesti sõnaraamat. Tallinn, Valgus, 1986, lk 215.

⁵ E. Ilus. Rooma eraõiguse alused. Ilo, 2000, lk 166.

⁶ Saksamaal kasutatakse delikti kõrval ka terminit *unterlaubte Handlung*; terminoloogiast lähemalt vt E. J. Cohn. Manual of German Law, Vol. I, Oceana Publications, London, 1968, p 94–95.

ARVAMUSI

reetikute arvamuse kohaselt igasugune õigusrikkumine, mis pannakse toime väljaspool lepingusuhteid ning mille puhul on eraisikul tsiviilasja algatamise õigus.⁷

Üldise õiguse riikides on deliktiõigus välja kujunenud kohtupraktika alusel arendatud doktriinide, nagu *tresspass* (kuritarvitamine), *negligence* (hooletus), *nuisance* (korrarikkumine) jms pikaajalise rakendamise tulemusena.

Mandri-Euroopas on deliktile lähenetud palju ratsionaalsemalt: tsiviilõiguslikes kodifikatsioonides on formuleeritud deliktivastutuse olulisimad põhimõtted. See võimaldab piisavalt abstraktsete, kuid samas paindlike printsiipide kohaldamist suurele hulgale elulistele juhtumitele.

Deliktisuhte sisuks on kahju tekitaja kohustus hüvitada tekitatud kahju. Sellist kahju võib nimetada ka *deliktikahjuks*.

Deliktivastutust võib määratleda kui kahju tekitajale avaldatavat isiklikku etteheidet ja tema kohustust kanda delikti toimepanemisest tulenevaid juriidilisi tagajärgi.

Deliktiõiguse moodustavad õigusnormid, mis reguleerivad kannatanule õigusvastaselt kahju tekitanud isiku kohustust kahju hüvitada. Deliktiõiguse normid määravad ära kohustatud subjektilt nõutava soorituse sisu.

Inglise keelde tõlkimisel tuleks lähtuda deliktiõiguse puhul vastest *law of delict* või siis *delict law*, mitte aga *law of torts* või *tort law*, sest viimane viitab selgelt üldise õiguse süsteemile.

MARGUS KINGISEPP,
mag. jur., TÜ doktorant

⁷ **W. M. Landes, R. Posner.** The Economic Structure of Tort Law. Harvard University Press, Cambridge, 1987, p 1.

SEADUSNIMETUSTE LÜHENDID¹

Millal lühendit kasutada

Seadusnimetuste lühendid on asjakohased eelkõige ametkondlikus tarvituses, nagu põhikirjalistes aktides, kohtupraktikas, trahvimäärustes, ametkondlikus kirjavahetuses jm. Üldisemas tarvituses (ajakirjanduses jm) tuleks lühendeid võimalikult vältida. Kui neid on siiski vaja kasutada, tuleks esmakasutusel tingimata ära näidata nimetuse täielik kuju, nii nagu see on üldine tava muudegi lühendite puhul.

Lühendamise põhimõtted

Lühendamise võimalusi on palju. Õigusterminoloogiakomisjon kinnitas 1995. aastal seadusnimetuste lühendamisel alusena Rein Kulli väljatöötatud põhimõtted. Avaldame need koos mõningaste täiendustega uuesti.

1. Lühendamisel tuleb lähtuda akti nimetuse **põhiosast**, jättes kõrvale täiendosa *Eesti Vabariigi* ja sekundaarsed sõnad, nt *kohta, ja, ning* jms (*Eesti Vabariigi põhiseadus = PS*).
2. Tuleb kasutada **suurtähtlühendeid**, mis moodustatakse nii, et võetakse sõna (sh liitsõna moodustavate sõnade) **algustäht** (*asjaõigusseadus = AÕS*).
3. Pikema nimetuse puhul tuleb lähtuda kõige iseloomulikumate sõnade algustähtedest (*enamsoodustusrežiimi tollimaksu seadus = ETMS*).
4. Kokkulangevate lühendite eristamiseks tuleb appi võtta **lisatähed**, s.o täiendada suurtähtlühendit mõne väiketähga. Tavaliselt on see suurtähele järgnev väiketäht. (*hariusseadus = HaS, söödaseadus = SöS, mahepõllumajanduse seadus = MPõS*). Otstarbekas on sel juhul kasutada väljakujunenud täheühendeid, nagu *notariaadiseadus = NotS, tsiviilseadustiku üldosa seadus = TsÜS, veterinaarkorralduse seadus = VetKS, raudteeseadus = RdtS*.

Varem moodustatud lühendite korrigeerimine ja asendamine

Seadusnimetuste lühendeid on seaduste jõustamist silmas pidades järk-järgult avaldatud Õiguskeeles (1/1995, 1/1997, 1/1999 ja 3/2001). Seisuga 31. detsember 1999 on see loetelu ka „Ametniku keelekäsiraamatus“. Et uusi olulisi seadusi tuleb üha juurde, tuleb ka lühendiloetelude avaldamist jätkata. Samas on paras aeg seni tehtu kriitiliselt üle vaadata ning kõrvaldada ebakohad ja kokkulangevused.

¹ Justiitsministeeriumi õigusloome osakond koos avaliku õiguse osakonnaga vaatas läbi Õiguskeeles varem ilmunud seadusnimetuste lühendid ja täiendas oluliselt nende loetelu. Ühtlasi uuriti lühendite kasutuspraktikat ning tehti selle põhjal asjakohased korrektiivid. Täiendati ja ühtlustati ka lühendite moodustamise põhimõtteid. Siin esitatav loetelu pannakse üles ministeeriumi koduleheküljele.

Loetelude läbivaatamisel ilmsiks tulnud probleemid on osalt tingitud nimestiku tükkhaaval tegemisest, osalt praktikas kujunenud teistsugusest kasutusest.

Näiteks lühendiga *HMS* on seni tähistatud *hasartmänguseadust*. Et aga Riigikohtu asjaajamises märgitakse selle lühendiga *haldusmenetluse seadust* ja see tava on juba juurdunud, tuleks vähem tsiteeritava *hasartmänguseaduse* tähistamiseks kasutada lühendit *HasMS*. *Hasartmängumaksuseadust* märgitagu aga lühendiga *HasMMS*.

Karistusseadustiku lühendina on kasutusse tulnud lühend *KarS*, varem väljapakutud *KaS*-i asemel. Süsteemsuse huvides peaks siis välja vahetama ka *karistusregistri seaduse* lühendi *KRS* ja hakkama kasutama lühendit *KarRS*. Varem pakutud *KRS* on ebaõnnestunud ka seetõttu, et sama lühendiga tähistatakse ka *kinnistusraamatuseadust*.

Praktikas on hakatud loetelus pakutust erinevalt lühendada järgmisi seadusnimetusi:

isikuandmete kaitse seadus – IKS (*IAKS*-i asemel);

kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus – KOVVS (*KOVS*-i asemel);

rüügilõivuseadus – RLS (*RLvS*-i asemel);

välismaalaste seadus – VMS (*VS*-i asemel);

riikliku statistika seadus – RStS (*StS*-i asemel).

Lühendimoodustuse üldpõhimõttele ei vasta lühendid *RkKS* (*Riigikogu kodukorra seadus*) ja *RkTS* (*Riigikogu töökorra seadus*). Paremad on *RKKS* ja *RKTS*.

On mitmeid lühendite kokkulangemise juhtumeid.

Lühendiga *AVS*, millega on tähistatud nii *avalduste vastamise seadust* kui ka *autoveoseadust*, oleks otstarbekas tähistada *avalduste vastamise seadust*. *Autoveoseaduse* lühend võiks olla *AutoVS*.

KSS tähistab loendis nii *keskkonnaseire seadust* kui ka *kohtuniku staatuse seadust*. Eristusena pakume välja uue lühendi *keskkonnaseire seaduse* jaoks – *KeSS*, *KSS* jääks tähistama *kohtuniku staatuse seadust*.

KTS tähistab nii *kaitseväeteenistuse* kui ka *kohtutäituri seadust*. Otstarbekas oleks kasutada *kaitseväeteenistuse seaduse* lühendina *KVTS*-i, *KTS* jääks tähistama *kohtutäituri seadust*.

TTS tähistab nii *tööturuteenuse seadust* kui ka *tollitariifiseadust*. Vahetegemiseks tuleks võtta *tööturuteenuse seaduse* lühendina kasutusele lühend *TTTS*, *TTS* võiks tähistada *tollitariifiseadust*.

Pikkade nimetuste lühendamisest

Ideaalne lühend on lühike, läbipaistev ja suupärane. Niisugust on võimalik moodustada hästi vormistatud nimetusest. Raskusi tekitavad pikad, keerukalt sõnastatud, sageli koguni lühikest teemaarendust sisaldavad pealkirjad. Nendest enam-vähem vastuvõetavat lühendit moodustades tuli teha valik oluliste ja vähem oluliste mõistete vahel või otsustada dominantmõiste alusel. Nagu iga valik, on see sageli tunnetuse ja tõlgenduse asi, paljuski meelevaldne ja vaieldav. Sel viisil moodustatud lühendite puhul ei saa olla kindel, et neid innukalt kasutama hakatakse.

Näiteid.

intellektuaalset omandit rikkuva kauba sisse- ja väljaveo tõkestamise seadus = IORTS
(intellektuaalse omandi rikkumiste tõkestamise seadus)

Riigikogu ja Vabariigi Presidendi poolt nimetatavate riigiametnike ametipalkade seadus = NRAPS (nimetatavate riigiametnike palkade seadus)

Riigikogu liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmise korra seadus – KrVKS (kriminaalvastutuse korra seadus)

Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureorganite teenistuses olnud või nendega koostööd teinud isikute arvelevõtmise ja avalikustamise korra seadus = OkupS

pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus = PorTS

LÜHENDID

1	abieluvararegistri seadus	AVRS
2	abipolitseiniku seadus	APoS
3	advokatuuriseadus	AdvS
4	aiandustoodete seadus	AiaTS
5	alaealiste mõjutusvahendite seadus	AMVS
6	alkoholiaktsiisi seadus	AAS
7	alkoholiseadus	AS
8	ametiühingute seadus	AÜS
9	andmekogude seadus	AKS
10	apellatsiooni ja kassatsiooni kriminaalkohtumenetluse seadustik	AKKS
11	arhiiviseadus	ArhS
12	asendustäitmise ja sunniraha seadus	ATSS
13	asjaõigusseadus	AÕS
14	asjaõigusseaduse rakendamise seadus	AÕSRS
15	audiitoritegevuse seadus	AudS
16	autoriõiguse seadus	AutÕS
17	autoveoseadus	AutoVS
18	avaldustele vastamise seadus	AVS
19	avaliku koosoleku seadus	AvKS
20	avaliku teabe seadus	AvTS

21	avaliku teenistuse seadus	ATS
22	digitaalalkirja seadus	DAS
23	Eesti Haigekassa seadus	HKS
24	Eesti Panga seadus	EPS
25	Eesti Rahvusraamatukogu seadus	ERRS
26	Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel kaitseväge kasutamise seadus	KVKS
27	Eesti Teaduste Akadeemia seadus	TAS
28	Eesti territooriumi haldusjaotuse seadus	ETHS
29	Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureorganite teenistuses olnud või nendega koostööd teinud isikute arvelevõtmise ja avalikustamise korra seadus	OkupS
30	Eesti Vabariigi rahaseadus	RahaS
31	Eesti Vabariigile välislaenu võtmise ja välislaenulepingutele riigigarantiide andmise seadus	VLGS
32	Eesti väärtpaberite keskregistri seadus	EVKS
33	eksporti riikliku garanteerimise seadus	ERGS
34	elamuseadus	ES
35	elektriohutuseseadus	EIOS
36	elundite ja kudede siirdamise seadus	EKSS
37	eluruumide erastamise seadus	EES
38	eluruumide pankrotivarast välistamise seadus	EPVVS
39	enamsoodustusrežiimi tollimaksu seadus	ETMS
40	energiaseadus	EnS
41	erakonnaseadus	EKS
42	erakooliseadus	EraKS
43	erakorralise seisukorra seadus	ESS
44	erastamisest laekuva raha kasutamise seadus	ELRKS
45	erastamise seadus	ErS
46	eriolukorra seadus	EOS
47	etendusasetuse seadus	EAS
48	ettevõtluse riikliku toetamise seadus	ERTS
49	Finantsinspektsiooni seadus	FIS
50	geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise seadus	GMMOKS
51	geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seadus	GMOVS
52	geograafilise tähise kaitse seadus	GTKS
53	halduskohtumenetluse seadustik	HKMS
54	halduskohtumenetluse seadustiku rakendamise seadus	HKMSRS
55	haldusmenetluse seadus	HMS
56	haldusõiguserikkumiste seadustik	HÕS
57	hariduseadus	HaS
58	hasartmängumaksuseadus	HasMMS
59	hasartmänguseadus	HasMS
60	hinnaseadus	HiS
61	hoiu-laenuühistu seadus	HLÜS
62	Hoiuste Tagamise Fondi seadus	HTFS
63	huvialakooli seadus	HuviKS

64	hädaolukorraks valmisoleku seadus	HOVS
65	Hüvitusfondi seadus	HFS
66	individuaalse töövaidluse lahendamise seadus	ITVS
67	inimgeeniuringute seadus	IGUS
68	intellektuaalset omandit rikkuva kauba sisse- ja väljaveo tõkestamise seadus	IORTS
69	investeeringufondide seadus	IFS
70	isikuandmete kaitse seadus	IKS
71	isikut tõendavate dokumentide seadus	ITDS
72	jahikorralduse seadus	JKS
73	julgeolekuasutuste seadus	JAS
74	jälitustegevuse seadus	JTS
75	jäätmeseadus	JääTS
76	kaabelvõrgu seadus	KaabLS
77	kaasomandis oleva elamu mõttelise osa erastamise seadus	EMOES
78	Kaitseliidu seadus	KaLS
79	kaitseväge distsiplinaarseadus	KDS
80	kaitseväge teenistuse seadus	KVTS
81	kaitstavate loodusobjektide seadus	KLOS
82	kalapüügiseadus	KPS
83	karistusregistri seadus	KarRS
84	karistusseadustik	KarS
85	kasuliku mudeli seadus	KasMS
86	kaubamärgiseadus	KaMS
87	kaubandusliku meresõidu koodeks	KMSK
88	keeleseadus	KeeleS
89	Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi seadus	KBFIS
90	kemikaaliseadus	KemS
91	keskkonnajärelevalve seadus	KeJS
92	keskkonnakasutusest laekuva raha kasutamise seadus	KeRKS
93	keskkonnamõju hindamise ja keskkonnanäiditeerimise seadus	KeHAS
94	keskkonnaseire seadus	KeSS
95	kiirguseadus	KiS
96	kindlustuseadus	KindLS
97	kindlustustegevuse seadus	KindLTS
98	kinnisasja sundvõõrandamise seadus	KASVS
99	kinnistusraamatuseadus	KRS
100	kirikute ja koguduste seadus	KiKoS
101	kodakondsuse seadus	KodS
102	kogumispensionide seadus	KoPS
103	kohalike maksude seadus	KoMS
104	kohaliku omavalitsuse korralduse seadus	KOKS
105	kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus	KOVVS
106	kohanimeseadus	KNS
107	kohtuekspertiisiseadus	KES
108	kohtuniku staatuse seadus	KSS
109	kohtute seadus	KS
110	kohtutäituri seadus	KTS

111	kollektiivlepingu seadus	KLS
112	kollektiivse töötüli lahendamise seadus	KTTL
113	kommertspandiseadus	KomPS
114	konkurentsiseadus	KonkS
115	konsulaarseadus	KonS
116	koolieelse lasteasutuse seadus	KELS
117	korruptsioonivastane seadus	KVS
118	korteriomandiseadus	KOS
119	korteriühistuseadus	KÜS
120	krediitiasutuste seadus	KAS
121	kriminaalhooldusseadus	KrHS
122	kriminaalkoodeks	KrK
123	kriminaalmenetluse koodeks	KrMK
124	kultuuri- või sotsiaalobjektide pankrotivarast välistamise seadus	KSPVVS
125	kultuurkapitali seadus	KultKS
126	kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus	KVEKS
127	kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus	KRHMS
128	kutseadus	KutS
129	kutseõppeasutuse seadus	KutÕS
130	käibemaksuseadus	KMS
131	kütuseaktsiisi seadus	KütAS
132	laeva asjaõiguseadus	LAÕS
133	laeva lipuõiguse ja laevaregistrite seadus	LaevaRS
134	lastekaitse seadus	LaKS
135	lennundusseadus	LennS
136	liikluskindlustuse seadus	LKindLS
137	liiklusseadus	LS
138	looduskaitseadus	LKS
139	loomakaitseadus	LoKS
140	loomastiku kaitse ja kasutamise seadus	LKKS
141	loomatauditõrje seadus	LTTS
142	loteriiseadus	LotS
143	lõhkematerjaliseadus	LMS
144	maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seadus	MPKS
145	maa hindamise seadus	MHS
146	maakatastriseadus	MaaKatS
147	maakorraldusseadus	MaaKS
148	maamaksuseadus	MaaMS
149	maaparandusseadus	MaaParS
150	maapõueadus	MaaPS
151	maareformiseadus	MaaRS
152	mahepõllumajanduse seadus	MPõS
153	majandusvööndi seadus	MVS
154	maksukorralduse seadus	MKS
155	masina ohutuse seadus	MOS
156	merealapiiride seadus	MPS
157	meresõiduohutuse seadus	MSOS

158	mereteenistuse seadus	MTS
159	metsaseadus	MS
160	mikrolülituse topoloogia kaitse seadus	MTKS
161	mitteeluruumide erastamise seadus	MEES
162	mittetulundusühingute seadus	MTÜS
163	mootorsõidukiaktsiisi seadus	MSAS
164	muinsuskaitse seadus	MuKS
165	muuseumiseadus	MuuS
166	mõõteseadus	MõõteS
167	narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus	NPAS
168	noorsootöö seadus	NTS
169	notariaadiseadus	NotS
170	notari distsiplinaarvastutuse seadus	NotDVS
171	notari tasu seadus	NotTS
172	omandireformi aluste seadus	ORAS
173	pagulaste seadus	PagS
174	pakendiaktsiisi seadus	PakAS
175	pakendiseadus	PakS
176	palgaseadus	PalS
177	pankrotiseadus	PankrS
178	patendiseadus	PatS
179	patendivoliniku seadus	PatVS
180	perekonnaseadus	PKS
181	piirivalveseadus	PVS
182	planeerimis- ja ehitusseadus	PES
183	politseiseadus	PolS
184	politseiteenistuse seadus	PolTS
185	pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus	PorTS
186	postiseadus	PostiS
187	prokuratuuriseadus	ProkS
188	psühhiaatrilise abi seadus	PsAS
189	puhkuse seadus	PuhkS
190	puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus	PISTS
191	põhikooli- ja gümnaasiumiseadus	PGS
192	põhiseadus	PS
193	põhiseaduse rakendamise seadus	PSRS
194	põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus	PSJKS
195	põllumajandusloenduse seadus	PõLS
196	põllumajandusloomade tõuaretuse seadus	PõLTS
197	põllumajandusreformi seadus	PõRS
198	pärimisseadus	PärS
199	päästeseadus	PäästeS
200	pühade ja tähtpäevade seadus	PTS
201	raamatupidamise seadus	RPS
202	rahapesu tõkestamise seadus	RahaPTS
203	rahuaja riigikaitse seadus	RRKS

204	rahvahääletuse seadus	RaHS
205	rahva ja eluruumide loenduse seadus	RELS
206	rahvaraamatukogu seadus	RaRS
207	rahvastikuregistri seadus	RRS
208	rahvatervise seadus	RTerS
209	rahvusooperi seadus	ROS
210	rahvusvahelise eraõiguse seadus	REÕS
211	rakenduskõrgkooli seadus	RakKKS
212	ranna ja kalda kaitse seadus	RanKS
213	raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus	RKSS
214	raskeveokimaksu seadus	RVMS
215	raudteeseadus	RdtS
216	ravikindlustusseadus	RaKS
217	ravimiseadus	RavS
218	reklaamiseadus	RekS
219	relvaseadus	RelvS
220	rendiseadus	RenS
221	riigieelarve seadus	RES
222	riigihangete seadus	RHS
223	riigikaitseliste sundkoormiste seadus	RKSKS
224	Riigikontrolli seadus	RKS
225	riigi kultuuripreemiade ja kultuuristipendiumide seadus	RKPSS
226	Riigikogu ja Vabariigi Presidendi poolt nimetatavate riigiametnike ametipalkade seadus	NRAPS
227	Riigikogu kodukorra seadus	RKKS
228	Riigikogu liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmise korra seadus	KrVKKS
229	Riigikogu töökorra seadus	RKTS
230	Riigikogu valimise seadus	RKVS
231	riigilõivuseadus	RLS
232	riigipiiri seadus	RiPS
233	riigi poolt eraõiguslike juriidiliste isikute asutamise ja nendes osalemise seadus	REAS
234	riigi poolt isikule alusetult vabaduse võtmisega tekitatud kahju hüvitamise seadus	AVVKHS
235	riigireservi seadus	RResS
236	riigisaladuse seadus	RSS
237	Riigi Teataja seadus	RTS
238	riigiteenistujate ametinimetuste ja palgaastmestiku seadus	RAPS
239	riigivapi seadus	RVaS
240	riigivaraseadus	RVS
241	riigivastutuse seadus	RVastS
242	riiklike elatusrahade seadus	RERS
243	riiklike peretoetuste seadus	RPTS
244	riikliku matusetootuse seadus	RMTS
245	riikliku pensionikindlustuse seadus	RPKS
246	riikliku statistika seadus	RStS
247	ringhäälinguseadus	RingHS

248	saastetasu seadus	SaasteTS
249	saastuse kompleksse vältimise ja kontrolli seadus	SVKS
250	sadamaseadus	SadS
251	seadmete energiatõhususe seadus	SETS
252	seadus Eesti krooni tagamise kohta	EEKS
253	seadus süümevande andmise korra kohta	SVS
254	seemne ja taimse paljundusmaterjali seadus	STPS
255	sideseadus	SiS
256	sihtasutuste seadus	SAS
257	soodustingimustel vanaduspensionide seadus	SVPS
258	sordikaitseadus	SKS
259	sotsiaalhoolekandeseadus	SHS
260	sotsiaalmaksuseadus	SMS
261	spordiseadus	SpS
262	strateegilise kauba sisse- ja väljaveo ning transiidi seadus	StrKVS
263	sundeksemplari seadus	SES
264	surve- ja tõtseadme ohutuse seadus	STOS
265	sõjaaja riigikaitse seadus	SRKS
266	säästva arengu seadus	SäAS
267	söödaseadus	SõS
268	Tagatisfondi seadus	TFS
269	taimekaitseadus	TaimKS
270	tarbijakaitseadus	TKS
271	Tartu Ülikooli seadus	TÜKS
272	teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus	TAKS
273	teenetemärkide seadus	TeenMS
274	teeseadus	TeeS
275	tehnilise järelevalve seadus	TJS
276	tehnilise normi ja standardi seadus	TNSS
277	telekommunikatsiooniseadus	TeleKS
278	teraviljaseadus	TVS
279	tervishoiuteenuste korraldamise seadus	TTKS
280	toiduseadus	ToiduS
281	tolliseadustik	TS
282	tollitariifiseadus	TTS
283	tolliväärtuse määramise seadus	TVMS
284	toote nõuetele vastavuse tõendamise seadus	TNVTS
285	toote ohutuse seadus	TOS
286	tsiviilkohtumenetluse seadustik	TsMS
287	tsiviilkoodeks	TsK
288	tsiviilseadustiku üldosa seadus	TsÜS
289	tubakaaktsiisi seadus	TubAS
290	tubakaseadus	TubS
291	tulumaksuseadus	TuMS
292	tulundusühistuseadus	TÜS
293	turismiseadus	TurS
294	turvateenistuse seadus	TurTS

295	tõestamisseadus	TõS
296	täiskasvanute koolituse seadus	TaKS
297	täitemenetluse seadus	TMS
298	töö- ja puhkeaja seadus	TPS
299	töölepinguseadus	TLs
300	tööstusdisaini kaitse seadus	TDKS
301	töötajate distsiplinaarvastutuse seadus	TDVS
302	töötajate usaldusisiku seadus	TUIS
303	töötervishoiu ja tööohutuse seadus	TTOS
304	tööturuteenuse seadus	TTTS
305	töötuskindlustuse seadus	TKindLS
306	töötu sotsiaalse kaitse seadus	TSKS
307	Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikme kohtulikule vastutusele võtmise korra seadus	KVVS
308	Vabariigi Presidendi töökorra seadus	VPTS
309	Vabariigi Presidendi valimise seadus	VPVS
310	Vabariigi Valitsuse seadus	VVS
311	valla- ja linnaeelarve seadus	VLES
312	vandetõlgi seadus	VTs
313	vangistusseadus	VangS
314	vedelkütuse erimärgistamise seadus	VKEMS
315	vedelkütuse miinimumvaru seadus	VKMVS
316	veeseadus	VeeS
317	veterinaarkorralduse seadus	VetKS
318	veterinaarteenistuse seadus	VetTS
319	võlaõigusseadus	VÕS
320	väetiseseadus	VäetS
321	vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus	VRKAS
322	välismaalasele, välisriigile ja juriidilisele isikule kinnisomandi üleandmise kitsendamise seadus	KÜKS
323	välismaalaste seadus	VMS
324	välisriigis omandatud kutsekvalifikatsiooni tunnustamise seadus	VOKTS
325	välissuhtlemise seadus	VäSS
326	välisteenistuse seadus	VäTS
327	välisõhu kaitse seadus	VÕKS
328	väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus	VSS
329	väljateenitud aastate pensionide seadus	VAPS
330	väärismetalltoodete proovi seadus	VMTPS
331	väärtpaberituru seadus	VPTS
332	õiguskantsleri seadus	ÕKS
333	õigusvastaselt võõrandatud vara maksumuse määramise ja kompenseerimise seadus	ÕVVS
334	äriseadustik	ÄS
335	ühistranspordiseadus	ÜTS
336	ühistuseadus	ÜS
337	ühisveevärgi ja kanalisatsiooni seadus	ÜVVKS
338	ülikooliseadus	ÜKS